

Alte Drucke

**CATECHESIS || DAVIDIS || CHYTRÆI. || RECENS
RECOGNI=||TA, ET MVLTI DE-||finitionibus aucta. ||**

Chyträus, David

Argentorati, 1589

VD16 ZV 30868

CATECHESIS, SEV SVMMA THEOLOGiae Christianae, certa Methodo
comprehensa.

Nutzungsbedingungen

Die Digitalisate des Francke-Portals sind urheberrechtlich geschützt. Sie dürfen für wissenschaftliche und private Zwecke heruntergeladen und ausgedruckt werden. Vorhandene Herkunftsbezeichnungen dürfen dabei nicht entfernt werden.

Eine kommerzielle oder institutionelle Nutzung oder Veröffentlichung dieser Inhalte ist ohne vorheriges schriftliches Einverständnis des Studienzentrums August Hermann Francke der Franckeschen Stiftungen nicht gestattet, das ggf. auf weitere Institutionen als Rechteinhaber verweist. Für die Veröffentlichung der Digitalisate können gemäß der Gebührenordnung der Franckeschen Stiftungen Entgelte erhoben werden.

Zur Erteilung einer Veröffentlichungsgenehmigung wenden Sie sich bitte an die Leiterin des Studienzentrums, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

Terms of use

All digital documents of the Francke-Portal are protected by copyright. They may be downloaded and printed only for non-commercial educational, research and private purposes. Attached provenance marks may not be removed.

Commercial or institutional use or publication of these digital documents in printed or digital form is not allowed without obtaining prior written permission by the Study Center August Hermann Francke of the Francke Foundations which can refer to other institutions as right holders. If digital documents are published, the Study Center is entitled to charge a fee in accordance with the scale of charges of the Francke Foundations.

For reproduction requests and permissions, please contact the head of the Study Center, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

urn:nbn:de:gbv:ha33-1-149135

1

CATECHESIS,

SEV SVMMMA THEOLO-
giæ Christianæ, certa Metho-
do comprehensa.

*Quid est Theologia seu doctrina
Christiana?*

THEOLOGIA est doctrina de DEI *forma*
essentia & voluntate ac beneficiis genes *matij causa*
ri humano propter Christum mediatos
rem exhibitis, & cultibus ipsi vicissim
debitis, patefacta in verbo DEI per Pro-
phetas & Apostolos tradito, & illustri-
bus testimoniis miraculorum confirma-
ta, per quam Deus verè efficax est, & *ver. 1. finis*
ram sui agnitionem, remissionem pec- *2. 3*
catorum, & vitam æternam hominibus *4*
impertit, *conf. offi
cipus*

*Quæ sunt præcipuæ partes doctri-
næ Christianæ?*

DVAE sunt præcipuæ partes vniuers-
sæ doctrinæ Christianæ, Lex seu præ-

B

2 LOCI THEOLOGIAE

cepta decalogi: Et Euangelion, seu promissio gratiæ Dei & vitæ æternæ, propter Christum gratis donandæ.

Ac possunt ad hæc duo genera pleriq; loci Theologici aptè referri. Sed vt summa doctrinæ amplissimæ, in plura membra distributa, illustrius & facilius ab adolescentibus animo insigi possit, sint in conspectu DECEM LOCI præcipui, ad quos omnes sacræ scripturæ partes, omnes lectiones, conciones, disputationes, & scripta Theologica, dextrè & prudenter referantur.

PARTES SEV LOCI DO-

ctrinæ Christianæ præcipui DE-
CEM sunt.

I. De DEO, & tribus personis Diuinitatis.

II. DE CREATIONE
Mundi, Angelorum & HO-
MINVM.

III. De LEGE Dei.

III. De Peccato.

V. De

V. DE EVANGELIO

seu promissione gratiæ, & de remissione peccatorū seu IUSTICIA FIDEI.

VI. DE BONIS OPERIBVS.

VII. De Sacramentis, Baptismo, & Cœna Domini.

VIII. De Pœnitentia.

IX. De Ecclesia & de cruce ac consolationibus Ecclesiæ.

X. De morte & Resurrectione, & Vita æterna.

Quid est RELIGIO.
Christiana?

RELIGIO Christiana est praxis Theologiæ, videlicet, vnum verum Deum, Patrem, Filium, & Spiritum sanctū, iuxta doctrinam ab ipso patefactam agnoscere, & verè timere iram ipsius aduersus peccata, & credere propter Christum

sum mediatorem sibi peccata remitti, &
Deum propitium esse, & prælucere hac
fide, cum invocare & colere bonis ope-
ribus, quibus se in suo verbo coli præ-
cepit.

*Quod est discrimen inter Religionem
Christianam & Ethnicam.*

P. diffringens
cuneata x 60 Di.

RELIGIO Ethnica est sine certo Dei verbo, & sine vera in Christum fide vagātem, loco vnius veri Dei varia & commentitia numina & idola multiplicia colere ceremonijs & operibus ac sacrificijs humano arbitrio electis, quibus peccata sua cōpensari, & Deos sibi placatos & propitios reddi, & velut emi ab illis bona fingunt.

2. differenzen
wahrnehmbar
bei Diabolus,

Et si autem Cicero, Plato, Seneca, & similes
Ethnici saniores, ex lege naturæ, & opificio
mundi, agnoscunt esse Deum mentē æternam,
conditricem Mundi, sapientem, iustam, vindic-
cem scelorum: & de officijs virtutum & exteri-
oris moribus multa honestissimè præcipiunt: ut
men hi ipsi, cum non regantur verbo Dei, con-
tra ipsius naturæ iudicium, idolatricos mōstro-
se multitudinis deorum cultus retinent, & pa-
riter

CHRIST. ET ETHNIC. 5

riter Creatorem mundi, Angelos bonos, demones, diabolos & Heroës mortuos, DEOS nominant: & hæc Idola, vt lege & more quolibet loco recepta sunt, colenda esse sanciunt, sicut Pythagoras, summam Religionis Ethnicæ complectens, præcipit: *Ἀδελφοὶ μὲν πρῶτα θεῶς, νόμῳ ὡς δὲ δαίμονες, τίμα.*

DEINDE Ethnici Euangelium de Filio Dei domino nostro Iesu Christo, & de gratuita remissione peccatorum & vita æterna credentibus gratis propter Filium Mediatorem donanda, prorsus ignorant. Nulla est autē vera Religio, & Ecclesia DEO placens, vbi non est vera noticia Christi, Ioh. 14. Nemo venit ad Patrem nisi per me. Ioh. 3 Qui non credit Filio non videbit vitam, sed ira Dei manebit super eum.

*Ignorant
Christum & gratiam
67*

Præterea etiā legis Dei & virtutum doctrina apud Ethnicos mutila & manca & multipliciter deprauata est.

*Regula de
vera religione.*

*maxima peccata
in his nominat
destruunt.*

Vt Cicero in Officijs & Aristoteles in Ethicis ex professo virtutum explicationem instituentes, nullam ferè mentionem faciunt DE I

& primarum virtutum, Pietatis erga Deum, Timoris Dei, Inuocationis, Gratiarum actionis &c. Quarum noticiam aliquam natura in mentibus hominum lucere, Platonis etiam & Homeri sententiæ ostendunt. Deniq; totius primæ Tabulæ Decalogi & sexti etiam præcepti notitia, & tota doctrina de interiore cordis immundicie quam Lex arguit, & perfecta cordis obedientia, quam Lex flagitat, apud Ethnicos planè obscurata & corrupta, & ferè prorsus detecta fuit.

*in ph. luso
p. 111. r. 12
fuit causa normæ
certitudinis, expe
mentia,
principia,
& ordinis
intellectus.
hæc videtur
in 6° ad
cor. 1.* Quæ est causa certitudinis in doctrina Christiana?

Causa certitudinis est autoritas & patefactio diuina, testimonijs miraculorum confirmata: quæ extat in libris Prophetarum & Apostolorum. *multis creaturæ post tribula
miraculis multis temporibus.*

Quod autem sola hæc doctrina de DEO, in scripturis sanctis tradita, sit certa, vera, diuina, & sola patefaciat hominibus arcanam voluntatem Dei, testantur:

I. MIRACULA propria nature diuine & omnipotentis, vt Resuscitatio hominum mortuorum, Repressus cursus Solis, & similia,

*qui videntur
in miracula
miranda.* x. p. 111. r. 12. *Contrarij quoque leguntur
in scripturis. I. ipsum Deum esse quem
vult inuoluntate patet fieri, & sicut gloriatur
omni p. 111. r. 12. 34. in r. d. a. q. 1. miranda
diabolus et p. 111. r. 12. 34. in r. d. a. q. 1. miranda
ex p. 111. r. 12. 34. in r. d. a. q. 1. miranda* quibus

DOCT. CHRIST. 7

quibus sola doctrina Christiana confirmata est.

II. Vniuersalis experiētia omnium piorum

in quotidiana Inuocatione & exercitijs pœni-

tentiæ. ^{103. 7. v. 14. si quis facit voluntatem dei}

III. Antiquitas. ^{per me non sit, exequatur an doctrina salu}

III. Antiquitas. ^{per deo 13. an vltio a me ipso loquar}

III. Antiquitas. ^{hui coniungat nuntiator. 3. 9.}

III. Antiquitas. ^{hui coniungat nuntiator. 3. 9.}

III. Antiquitas. ^{hui coniungat nuntiator. 3. 9.}

III. Antiquitas. ^{hui coniungat nuntiator. 3. 9.}

III. Antiquitas. ^{hui coniungat nuntiator. 3. 9.}

III. Antiquitas. ^{hui coniungat nuntiator. 3. 9.}

III. Antiquitas. ^{hui coniungat nuntiator. 3. 9.}

III. Antiquitas. ^{hui coniungat nuntiator. 3. 9.}

III. Antiquitas. ^{hui coniungat nuntiator. 3. 9.}

III. Antiquitas. ^{hui coniungat nuntiator. 3. 9.}

III. Antiquitas. ^{hui coniungat nuntiator. 3. 9.}

III. Antiquitas. ^{hui coniungat nuntiator. 3. 9.}

III. Antiquitas. ^{hui coniungat nuntiator. 3. 9.}

III. Antiquitas. ^{hui coniungat nuntiator. 3. 9.}

III. Antiquitas. ^{hui coniungat nuntiator. 3. 9.}

III. Antiquitas. ^{hui coniungat nuntiator. 3. 9.}

III. Antiquitas. ^{hui coniungat nuntiator. 3. 9.}

III. Antiquitas. ^{hui coniungat nuntiator. 3. 9.}

III. Antiquitas. ^{hui coniungat nuntiator. 3. 9.}

III. Antiquitas. ^{hui coniungat nuntiator. 3. 9.}

III. Antiquitas. ^{hui coniungat nuntiator. 3. 9.}

III. Antiquitas. ^{hui coniungat nuntiator. 3. 9.}

III. Antiquitas. ^{hui coniungat nuntiator. 3. 9.}

III. Antiquitas. ^{hui coniungat nuntiator. 3. 9.}

III. Antiquitas. ^{hui coniungat nuntiator. 3. 9.}

III. Antiquitas. ^{hui coniungat nuntiator. 3. 9.}

III. Antiquitas. ^{hui coniungat nuntiator. 3. 9.}

III. Antiquitas. ^{hui coniungat nuntiator. 3. 9.}

III. Antiquitas. ^{hui coniungat nuntiator. 3. 9.}

8 MODVS STVDENDI

cepistis non verbum hominis, sed, sicut reuera erat, verbum Dei, quod & efficax est in vobis credentibus. 2. Pet. 1. Non voluntate hominū allata est doctrina Prophetica, sed à Spiritu sancto impulsī, locuti sunt sancti Dei homines, &c.

*Quæ est optima ratio studendi
in Theologia?*

Tria sunt præcipua instrumenta, (quæ Lutherus in præfatione primi Tomi operum Germanici, ex Psalmo 119, commemorat) quibus vera & salutaris doctrinæ Christianæ cognitio parari potest.

I. *Precatio ardens & quotidiana, ut Deus ipse nos doceat, & studia nostra Spiritu suo sancto gubernet & adiuuet, sicut Dauid precatur: Domine fac cum seruo tuo secundum misericordiam tuam, & iustificationes tuas doce me. Seruus tuus sum ego, da mihi intellectum, ut discam testimonia tua. Vias tuas Domine ostende mihi, & semitas tuas edoce me. Dirige me in veritate tua & doce me. Nulla enim studia sunt felicia & salutaria, nisi à Deo mentes regantur.*

II. Studium

II. Studium seu meditatio & diligentia in
discendo.

III. *Experientia seu praxis, qua doctrina discendo percepta, in quotidiana inuocatione & exercitijs pœnitentiæ, in doloribus ortis ex sensu iræ Dei & pœnarum, in studijs & laboribus nostræ vocationis, in petendo & expectando Dei auxilio, deniq; in toleranda sanctæ cruce, & tentationibus ac ærumnis multiplicibus, ad vsum transfertur: in quibus fides, inuocatio, spes, patientia, humilitas, & cætæræ virtutes exercentur, crescunt & expoliuntur, & vis ac efficacia verbi diuini experiundo cognoscitur.*

Studium autem Theologicum seu labores discendi hifce regulis gubernentur.

Primacura fit, ut **TEXTVM BIB-
LIORVM** nobis familiarissimè notum red-
damus, ex quo solo tanquam ex fonte, vult De-
us doctrinam de vera sui agnitione & æterna
saluti nostra hauriri. Et hoc vno modo, & non
aliter, quàm per lectionem & cogitationē Tex-
tus verbi diuini efficacē est : & veram sui co-
gnitionem, iustitiam & vitam æternam in cor-
dibus accendit. Quotidiè igitur manè postquam

dici nō ut quādi
 momentū sit h
 duo et modicū
 vultū dū, ut
 ad dūm pīos
 et pē cōdūc
 orientem abso
 lūm propmō
 tōm faciāt,
 maximū sī pī
 sibus sūstīnā
 adfūsiāt.

IO MODVS STD. IN THEOL.
surrexerūt, & vesperi cū cubitū ituri sūt,
vñ caput in Biblijs studiosi legant, & ordi-
ne ea euoluant, & præcipua dicta, & historias,
in partes Catecheseos, seu in locos, qui summam
doctrinæ Christianæ continent, digestas memi-
nerint.

2. SUMMA DOCTRINÆ Christianæ cōtinens præcipuos articulos piè & erudita Methodo expositos, animo complenda est: ad quos omnia, quæ in Theologia legimus, audimus, discimus, dextrè referantur. Hanc commodissimè ex libello Examiniis vel locorū Theologicorum assidue & attentè lecto & relecto studiosi discunt.

LINGVÆ Ebrææ & Græcæ cognitio
necessaria est, ut ex fontibus veram de Deo do-
ctrinam haurire, & cum filio Dei, Prophetis &
Apostolis, sine interprete colloqui possimus.

4. Dialectica Methodo in discenda & docenda celestis doctrina & refutandis veruatis corrupeclis opus est.

3. Disputationum & declamationum exercitia suscipienda sunt, quæ & iudicium de veris sentiencijs confirmant & acciunt, & facultatem propriæ & perspicuæ orationis, ad explicacionem

nem dogmatum necessaria pariunt.

6. Aliorum eruditorum & patrum commentarij legendi sunt, ut iudicijs & consensu Ecclesiae Catholicae nostram fidem confirmemus.

7. Historia totius Ecclesiae, & imprimis veterum certaminum & iudiciorum primitivae Ecclesiae, quae Apostolorum temporibus vicinior fuit, cognoscenda est ex Patribus vetustissimis, & scriptoribus historiae Ecclesiasticae, & actis consiliorum, ex canonibus Iuris pontificij, Magistro sententiarum, &c. ^{id est, legimus in ecclesiasticis}
^{multis, notamus qd alij in}
^{scriptura sibi copul. et ita qd}
^{ling.}

8. Totius Philosophiae, artium dicendi, Ethicae ac Politicae, Arithmeticae, Physicae, Astronomiae & Geographiae, & ceterarum artium, quae in Scholis traduntur, cognitio in explicanda doctrina & libris sacris, magno usui, & alioqui Ecclesiae singulari praesidio & ornamento est.

Quid sunt Scholae?

SCHOLAE sunt coetus docentium & discipulorum literas, linguas, & artes ^{liberales} Deo gratas, & Ecclesiae Dei ac Reipublicae necessarias.

Propter

Propter quas causas necesse est coli in
SCHOLIS studia literarum, & præ-
cipuè Catechesin disci?

finis libri

Omnes homines idè conditi sunt, vt
Deum conditorem & filium ipsius res-
demptorem nostrum Iesum Christum
agnoscant, inuocent, & colant iuxta do-
ctrinam ab ipso traditam, & libris Pro-
phetarum & Apostolorum comprehē-
sam. Quare aliquos homines esse oportet
literarum peritos, qui hunc librum
doctrinæ cœlestis legere, & aliis præles-
gere & explicare possint.

Præcipuè igitur singuli ad discendum mos-
ueantur seuerissimis Dei mādatis, qui præcipit
doctrinam à se traditā audiri, disci, propagari.

Matth. 17. *Æternus Pater de cœlo iubet
audiri Filium, HVNC AUDITE.* Nec-
esse est igitur conciones seu doctrinam Christi,
in Euangelistis, Prophetis & Apostolis descri-
ptam legi, cognosci, & alijs cognoscendam per-
spicue & diserite proponi.

1. Tim. 4. *Attende lectioni & doctrinæ.*

Col. 3. *Sermo Christi habitet in vobis opulē-
ter cum omni sapientia.*

Ioha,

principalis
finis.

Sed principalis finis semper nobis in conspectu sit, videlicet, Vera Dei agnitio & celebratio, iuxta doctrinam in libris Prophetarum & Apostolorum traditam, cuius summa in Catechesi comprehenditur solet. Ideo prima cura omnium nostrum esse debet, ut Catechesin discamus, Matth. 6. Primum querite regnum Dei.

doctrina
cathech.

Quid est Catechesis?

cathechismus
viva vox
per uocem
hoc per
finitis
doctrina
hoc uocem
hoc per
responsio
discipuli
et primus
et primus
cipium

CATECHESIS in genere est forma institutionis, in qua viva voce auditoribus initia alicuius doctrinae, in certos locos methodicè distributa, traduntur: & auditores ea, quae ipsis tradita sunt, & quae didicerunt, vicissim reddere & recitare coguntur. A verbo κατηχεῖν, quod significat audire, sonum ab alio accipere, docendo discipulum etate repositum, behören.

doctrina
discipula
ma a
ipso libris
discipula
discipula
discipula
discipula

Propter quas causas CATECHESIS, hoc est, talis forma institutionis, quae fit per E-
ipso libris xamen, in Ecclesia usurpatur? seu,
discipula, ex. Quae sunt utilitates Exami-
num in genere?

examinum
examinum
examinum
examinum
examinum
examinum
examinum
examinum

I. Examina augent in discipulis diligenti-
am, intentionem animi, & curam recte & in-
dam altam tractandam p[ro]p[ri]a
et mandata regre

regre discēdi ea, quæ proponūtur, cū sciant sibi, ea quæ audiuerūt, in examine reddenda esse.

II. In Ecclesia necesse est singulos homines ²
edere confessionem suæ fidei. Ideo in primitiua
Ecclesia instituebantur Examina, in quibus
Catechumeni, priusquā in Ecclesiam per Baptismum
reciperentur, testari seu confiteri solebant, se verā doctrinā de Christo amplecti. Inde
Examen in ceremoniis Baptismi reliquum est. ^{Examin. in bapt.}

III. Ad fidelitatem Pastorum & docentium ³
in Ecclesia pertinet scire quid intelligant, quos
modo proficiant discētes.

III. Examina totum cursum studiorū continēt
intra metas certas, ne vagetur & aberrēt. ⁴

V. Adigunt ad discēda necessaria & utilia, omīssis non necessariis & inutilibus. Plerumque enim ut Seneca ait, necessaria ignoramus, quia non necessaria didicimus.

VI. Corrigunt errores prius animo cōceptos. ⁶

VII. Augēt acumen ingeniorū, & formant iudicium. ⁷

VIII. Alunt & augēt facultatem loquendi, & facundiam extemporalem. ⁸

IX. Adiuvant memoriam, ut ea, quæ percipit, promptē & celeriter, ubi res poscit, reddere possit. ⁹

X. Tola

16 EXAM. VTILITATES.

X. Tollunt superbiam & inanem persuasionem doctrinae ac sapientiae.

XI. Adsuefaciunt ad communicationem sermonis & humanitatem in omni vita.

XII. Formant pronunciationem seu actionem, in moderanda voce, vultu, & vitandis gestibus in eptis.

XIII. Colloquia de doctrina salutari, dulcis consolatio sunt bonarum mentium in doloribus & arumnis, ut in veteri versu dicitur: *Ποῦτος νοσέσης εἰς τὴν ἰατρὸν λόγος.*

XIII. Sunt imago caelestis illius scholae, in qua corā audiemus Doctore filium Dei, & cum Praeceptoribus nostris, Prophetis & Apostolis colloquemur, & dictata reddentes plura ab eis discemus.

Has utilitates recitavi, ut, cum plerique adolescentes velignauia, vel superbia fugiant examina, reliquas bonas mētes ad amorem κατὰ χρίστος, seu Examinū, cum in ceteris artibus, tum verò praecipue in doctrina Christiana, exuscitent.

Haecenus προλεχόμενα recitata sunt. Nunc singulos doctrinae Christianae locos eo ordine, quo propositi sunt, breuiter & perspicue exponemus.

PRI

PRIMVS LO.

CVS DE DEO.

Quid est Deus?

Simplicissima & optima Definitio Dei est SYMBOLVM APOSTOLORVM vel Nicenum: quod iuniores omnes accuratè ediscere, & nos grandiores etiam quotidie & attentè recitare vtilissimum est, vt nos ad cogitationem de Deo, & de tribus personis, de beneficiis Filii Dei, & omnibus Dei operibus, de Creatione, de Redemptione, de perpetua Ecclesie collectione, de remissione peccatorum, & vita æterna, exuscitemus.

Deinde & vsitata descriptio DEI, eruditè & piè à D. Præceptore composita, ediscatur, ijsdè verbis, quibus in loco de DEO tradita est.

DEVS est essentia spiritualis, intelligens, æterna, verax, bona, pura, iusta, misericors, liberrima, immensæ potentiae & sapientiæ: Pater æternus, qui Filium imaginem suam ab æterno genuit: & Filius imago patris coeterna: & Spiritus sanctus, procedens à Patre & Filio, sicut patefacta est diuinitas certo verbo, quòd

C

Pater æternus cum Filio & Spiritu sancto, cōdiderit & seruet cœlum & terram & omnes creaturas, & in genere humano, cōdito ad imaginem suam. & certam obedientiam, elegerit sibi Ecclesiam, vt ab ea hæc vna & vera diuinitas, patefacta certis testimoniis, & per verbum traditū Prophetis & Apostolis, agnoscatur, inuocetur & colatur, iuxta verbum illud diuinitus traditū: & damnentur omnes cultus, qui fingunt alios deos, & hæc vera diuinitas in vita æterna celebretur.

Quod si prolixior hæc Dei descriptio alicui videtur, hac breviori vti poterit.

DEVS est essentia spiritualis, vnica, æterna, sapiens, iusta, misericors, omnipotens, Pater æternus, & Filius imago patris, & Spiritus sanctus à patre & filio procedens, patefacta in creatione mundi, & verbo Ecclesiæ tradito, iuxta quod solum ab hominibus agnosci & coli vult, & in omni æternitate celebrari.

Quod sunt personæ diuinitatis?

Tres.

Pater,

DE TRIBVS PERSONIS. 19

Pater, Filius, & Spiritus sanctus.

Quid est Persona?

Persona est substantia indiuidua, intelligens, incommunicabilis, non sustentata in alio.

Cur tantum tres personae diuinitatis agnoscendae & inuocandae sunt, & non plures vel pauciores?

Quia Deus sic se patefecit in Baptismo Christi, & in institutione Baptismi nostri, & aliis testimoniis. Matth. 28. Baptizate eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti.

Fundamentum autem totius doctrinae Theologicae est haec sententia. Quod non aliter sit de Dei essentia, & voluntate & cultibus ipsi praestandis sentiendum aut docendum: quam sicut se Deus in suo verbo, per Prophetas & Apostolos tradito, patefecit.

Deut. 4. 12. Non addetis ad verbum, quod vobis loquor, nec auferetis ex eo. Esai. 8. Si non dixerint iuxta verbum hoc, non erit eum matutina lux.

C ij

Recita Descriptiones & discrimina trium personarum diuinitatis?

PATER est prima persona diuinitatis, quæ ab æterno genuit Filium coeternum, imaginem suam, & vnâ cum Filio & Spiritu sancto omnes res ex nihilo condidit & conseruat.

FILIUS est secunda persona diuinitatis, genita ab æterno à patre, & est substantialis & integra imago æterni patris, qui Filius, postea fuit intercessor inter Deum & primos homines lapsos, & constitutus Mediator, assumpsit ex virgine Mariâ humanam naturam, factus est víctima pro nobis, & per eum ac propter eum solum datur ab æterno patre remissio peccatorum, iusticia, & vita æterna.

SPIRITVS sanctus est tertia persona diuinitatis, ab æterno procedens à patre & filio, quæ in prima conditione fouit & viuificauit omnes res nascentes, & postea omnibus temporibus mittitur, vt ministerium docendi in Ecclesia gubernet, & per Euangelium corda piorum regeneret

regeneret & sanctificet, hoc est, nouam
lucem veræ agnitionis Dei, veram con-
solationem in omnibus ærumnis, veram
iusticiam, vitam & læticiam in eis accen-
dat.

*Testimonia de diuinitate Filij Dei
Domini nostri Iesu Christi.*

Rom. 9. Christus est super omnia De-
us benedictus in secula.

1. Iohannis 5. Sumus in vero (Deo) in filio ei-
us Iesu Christo. Hic est verus Deus & vita æ-
terna.

Ierem. 23. Inuocabunt eum, I E H O V A
iusticia nostra.

Iohan. 20. Dominus meus & Deus meus.

Iohan. 1. καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος.

Et verbum erat Deus.

*Quare Filius Dei nominatur
λόγος seu Verbum.*

Primum respectu æterni Patris, quia est
imago patris, in qua integrè lucet sapientia &
bonitas ac essentia Patris: sicut noster sermo
cogitationum mentis effigies est.

Deinde respectu nostri, quia primus dixit humano generi promissionem Euangelij, ex arcano sinu patris prolatam, & subinde in colloquijs cum Patribus eam repetiuit, vt Iohan. 1. dicitur: Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit.

II. Quia per ministerium huius sui verbi seu Euangelij efficax est, & dicēdo, seu verbo suo, veram agnitionem æterni patris, veram consolationem & vitam accendit. Matth. 11. Nemo nouit Patrem, nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare. Ebr. 4. Vnum verbum Dei & efficax. Psal. 119. Verbum tuum viuificat me.

Testimonia de diuinitate Spiritus sancti.

Matth. 28. Baptizate eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti. Cum enim Baptismus sit fœdus cū vero Deo: nosq; non solum in nomen Patris & Filii, verum etiam Spiritus sancti baptizemur: necesse est Spiritum sanctum etiam eadem diuinitate, potentia, maiestate & gloria cum æterno Patre & Filio præditum, & vtriq; ὁμοῦσιν esse.

Deinde

Deinde multa sunt testimonia, in quibus po-
lam DEI, & Domini seu IEHOVÆ nomen
Spiritu sancto tribuitur. 1. Cor. 12. 6. 3. 2. Cor.
3. Act. 5. 28. Esa. 6. Postremo, propria solius di-
uinæ & omnipotentis naturæ opera & affectio-
nes, ut creatio, regeneratio, viuificatio, item,
omniscientia, omnipræsentia Spiritui sancto in
sacris literis ascribuntur. Iob. 33. Spiritus
Dei fecit me. Iob. 26. Spiritus Dei ornauit cæ-
los. Psalm. 33. Verbo Domini (λογω τῷ πα-
τρός) cæli firmati sunt, & Spiritu oris eius (nō ^{angeli} _{creato, sed creante}) omnis exercitus (omnes stel-
lae) eorum. Et Ecclesia canit:

Veni creator Spiritus,

Imple superna gratia,

Quæ tu creasti, pectora.

Quæ persona diuinitatis assumpsit hu-
manam naturam?

Secunda persona, videlicet Filius Dei,
assumptam ex substantia virginis Mariæ
humanam naturam personali vnione si-
bi copulauit, ita ut sit vna persona Iesus
Christus noster Mediator, Redemptor,
Iustificator & Salyator.

C iiii

Quid est Incarnatio Filij Dei?

INCARNATIO FILII DEI

est unio personalis duarum naturarum, diuinæ de substantia æterni patris ab æterno genitæ, & humanæ ex substantia Mariæ virginis assumptæ, facta mirando consilio diuinitatis, in Christo Mediatore, vt genus humanū ab ira Dei, & æterna damnatione sufficienti λύτρω redimeretur.

Quid est Mediator?

MEDIATOR est persona inter Deum irascentem peccato, & genus humanum reum peccati & ire Dei constituta, vt iusticiæ Dei satisfaciat, sustineat iram & pœnam pro peccato, deprecetur pro nobis, applicet sua merita, & inuocantiū gemitus & preces exaudiat. Ebr. 9. Ioh. 17.1. Timoth. 2.

Cur necesse fuit in Christo Mediatore nostro duas naturas, diuinam & humanam, inter se unitas esse?

Causæ

Causæ ab Athanasio in libro de incarnatione Verbi, & ab alijs recitantur.

Primò Hominem esse oportuit, quia ^{cur hominē} homo peccauerat, à quo pœnam persolui ordo iusticię postulabat. Deinde, vt pati & mori pro homine posset. Item, vt Φιλανθρωπίαν suam erga homines ostenderet assumptione humanæ naturæ: eaq; horribiliter à diabolo conuulsam & oppressam, & assumptione sua & colloca-
tione ad dextrā Dei Patris glorificaret. <sup>in hominē facti
ut liberaret, et.</sup>

Deinde oportuit esse Deum, vt λύτρον seu precium peccatis æquiualens, & meritum nouæ iustitiæ & vitæ sufficiens esse, ac vt molem iræ Dei & pœnarum sustinere, & mortem ac diabolū vincere, & iusticiam ac vitam æternam restituere posset. Item, vt ingredi in sanctum sanctorum, introspicere pectus patris, & corda inuocantium, & ubiq; Ecclesiæ adesse, inuocantes exaudire, defendere, seruare, & sapientiam Dei, ac Spiritum sanctum petentibus donare posset. Cūque in primā creatione Filius Dei λόγος, vitam & lucem, quę sūt imas

cur filius sit
in carnali

go Dei, hominibus tribuisset: congrue-
bat sapientiæ diuinæ, vt per idem ver-
bum, quo condita est, imago Dei depra-
uata in nobis restauraretur.

Quid est Christus.

officij pastis
promis est
quæ persona li-
cet ab Inri-
tate mōsopa-
rone,

CHRISTVS est summus Sacerdos
& Rex Ecclesiæ: videlicet, Persona, in qua
duæ naturæ, diuina & humana, & ἁγία ὁμοῦς
Deo patri æterni, & humana ex substantia Ma-
riæ Virginis assumpta, indissolubili fœdere v-
nitæ sunt. Quæ persona immediatè à Deo ordi-
nata est, vt per Euangelion à se ex sinu æterni
patris prolatum, colligat sibi ex genere huma-
no æternam Ecclesiam: & sua intercessione,
merito, ac efficacia, remissionem peccatorum,
iustitiam & salutem æternam impetret ac do-
net Ecclesiæ: quam in hac vita Verbo & Spi-
ritu sancto regit, & aduersus diabolos ac Ty-
rannos defendit, & tandem ex morte resusci-
tatam ornabit vita & gloria æterna.

Quid est Sacerdotium Christi?

SACERDOTIVM CHRISTI
est

est officium docendi Euangelium, à se ^{pastoralis de}
 ex arcano sinu patris prolatum, & inter- ^{fidelis,}
 cedendi ac deprecandi pro toto genere
 humano in peccatum & mortem lapso,
 & offerendi sacrificiū, videlicet seipsum, ³
 quo iram Dei aduersus peccata placat, ^{fructus sacer}
 & toti Ecclesiæ remissionem peccato- ^{dotis}
 rum, iustitiam & salutem eternam meretur. Ioh. 1. 17. Ebr. 7. 9. 10.

*Quid est Regnum Christi in
 his terris?*

REGNUM CHRISTI est gubernatio Christi, sedentis ad dexteram patris, qua per ministerium Euangelii omnibus temporibus mundi, colligit sibi in genere humano, & seruat Ecclesiam, seu cœtum hominum, qui ipsum Dominum agnoscunt, & in eum credunt, cui cœtui remissionem peccatorum & æterna bona impertit, eumque solo verbo, & Spiritu sancto suo, non armis corporalibus gubernat, & oppressum cruce
 ce mi-

ce mirabiliter defendit, & tandem resuscitabit ex morte, ad vitam & gloriam æternam.

Quod est discrimen inter Christum, & Iohannem Baptistam seu cæteros sanctos?

Quatuor sunt præcipua discrimina. **Primum** persona differunt. Habitat enim diuinitas in Christo, non, vt in cæteris sanctis hominibus, tantum affectiue, & separabiliter: Sed etiam tali ratione vt Filius Dei, & natura humana assumpta, sint vna indissolubilis persona, sicut anima humana & corpus vnum hominem constituunt.

Secundò differunt officio. Solus enim Christus est Redemptor & Saluator, placans suo merito iram Dei, liberans nos à peccatis & morte, & restituens iusticiam & vitam æternam. Sancti non sunt Redemptores, sed tantum ministri verbi, per quod Christus sua beneficia

beneficia hominibus annunciat & impertit.

Tertiò efficacia. Nam Christus propria potentia efficax est per verbum, illuminans mentes vera agnitione Dei, dans Spiritum sanctum, & viuificans corda noua & æterna iusticia & vita. Iohannes Baptista & cæteri sancti, nō sunt efficaces propria potentia, sed tantum ministri verbi & Sacramentorum. *per 325*

Quartò. Christus est ἀναμάρτητος, ex-
pers omnis peccati & labis, 2. Cor. 5.
1. Petr. 3. Sancti omnes sunt peccatores.
1. Ioh. 1. Psalm. 32. & propter Christum
à peccatis absoluuntur.

*Quid est Communicatio
Idiomatum?*

Est prædicatio, in qua propter personalem diuinæ & humanæ in Christo naturæ vnionem, proprietates vnus naturæ tribuitur toti personæ Christi in concreto.

Est

discrimen
Idiomatum.denotat
proprietates.

Est autem magnum discrimen Idiomatum. Quaedam enim proprietates & actiones
 1. utriusque naturae competunt: Quaedam agit aut pa-
 2. titur persona secundum alterutram naturam. Quae-
 3. dam humanae naturae proprietates essentiales
 4. & perpetuae sunt: Quaedam accidentariae &
 temporales. Diuinae naturae idiomata quae-
 1. dam Angelis etiam & hominibus ceteris:
 2. quaedam soli Christo homini communicantur.
 3. Quaedam appellationes, naturas ipsas, aut es-
 sentiales earum proprietates: Quaedam natu-
 4. ras in concreto denotant. Quaedam officij no-
 5. mina sunt, ut: Mediator, Iustificator, Salua-
tor, quae non tantum alterutri naturae, sed toti
personae competunt.

Sed haec à grandioribus natu reuerenter,
 pie, & sobrie cogitanda sunt.

Quis est vsus & praxis doctrinae de
 DEO & de tribus personis
 Diuinitatis?

Vt Deus recte à nobis agnoscat &
 inuocetur; seu, ut vera agnitio Dei, Timor
 et amor in illo bene sit, iustissima
 in eum pietas et fides est.

iustissimæ iræ aduersus nostra peccata, Fides seu Fiducia misericordiæ propter Filium Mediatorem promissæ, ardens Inuocatio Dei, quæpetamus nos à Filio Dei doceri & seruari & à Spiritu Dei paracleta regi & sanctificari, vera gratitudo pro summis beneficijs Dei, ac ins-primis promisso filio Redemptore, & effuso in-pectora nostra spiritu sanctificante, & totius vitæ obedientia & conformitas, cum sapien-tia & iustitia, & cæteris virtutibus Dei, in no-bis excitetur, alatur & confirmetur, non ut o-ciosis speculationibus & argutijs ac questionibus prophanis, quæ ab hac vera & practica Dei noticia mentes abducunt, & tamen arcanam Dei naturam non explicant, inanem ingenio-rum curiositatem alamus.

contaria sui
piæ praxi

et deus
don beatitudinem
fidei nostre con-
sequamur, s. c.
salutem sempiternam.

Præcipuè autem in quotidiana Dei inuoca-tione hæc doctrina de DEO, de tribus personis diuinitatis, de beneficijs filij Dei mediatoris, de spiritu Gratiæ & precum, de promissionibus, de Fide, proferenda: & Inuocatio nostra ab Echnica, Turcica, Pontificia, & omnium alia-rum gentium battologia segreganda est.

Quid

*Quid est vera Innocatio
DEI?*

VERA INVOCATIO DEI

est prælucente vera agnitione & fiducia
 1 Filii Dei Mediatoris petere à vero Deo,
 patre Domini nostri Iesu Christi, bona
 spiritalia & corporalia, præsentia & æ-
 2 terna, iuxta ipsius promissiones: & cer-
 tò statuere se Deo curæ esse, & à DEO
 tanquam Patre *Φιλοσόγω* preces nos-
 stras, propter Filium Dei intercessorem,
 exaudiri, & nobis salutaria tribui: ideoq;
 3 vicissim eum omnibus grati animi & o-
 bedientiæ officiis celebrare.

*Quæ sunt partes veræ Innocationis,
 quas in omnibus nostris ad Deum pre-
 cibus piè & attentè considerare
 & simul complecti ac con-
 iungere singuli de-
 bemus?*

*in hoc ob-
 jectum,*

I. Compellatio veri Dei, patris Do-
 mini

ces exaudiri propter Christum. Iacobi. 1.
Oret in fide. Ephes. 3. Per fidem aude-
mus accedere.

*que est p[er] se p[ro]
fructu no[n] tam
sua forma q[uam]
m[er]ito p[ro]p[ri]o
m[er]ito p[ro]p[ri]o
h[ab]et, na[m]q[ue]
sui et talia p[ro]
casi i[n]f[ir]mitat[is]
bona, n[on] p[ro]
iam ante largiri
p[ro]p[ri]et[ate].*

VI. Commemoratio rerum petenda-
rum, quæ ab ipso Christo in septem peti-
tionibus inclusæ sunt. His gratiarum a-
ctionem pro beneficiis Dei spiritualibus
& corporalibus annectamus.

*Quod est discrimen Christianæ &
Ethnicæ, seu veræ & falsæ
Inuocationis?*

*p[ro]p[ri]o d[omi]ni
i[n]f[ir]mitat[is]*

Quatuor sunt præcipua discrimina.
Christiana inuocatio ad vnum & solum
verum Deum, Patrem Domini nostri
Iesu Christi, patefactum misso Filio &
dato Evangelio, directæ est. Ethnicæ non
vnum Deum, sed commentitia numina,
Iouem, Palladem, Martem; sicut Pontis-
ficii etiam mortuos homines, Georgi-
um, Barbaram, Mariam & alios in pre-
catione alloquuntur, contra hanc æter-
nam & immotam Regulam: DOMI-

NVM

DISCRIM. VERAE ET 35

NVM Deum tuum adorabis, & illi so-
li seruiēs. Iudæi etiam & Turci, cū v-
nicus & solus sit conditor cœli & terræ
Deus, qui est Pater Domini nostri Iesu
Christi, quem ipsi ignorant, vel contus-
melia afficiunt, sibi ipsis idolum scul-
punt, quod compellant, iuxta Regulam:
Qui non honorat Filium, non honorat
Patrem. *106. f*
*Talis est Deus, & sine filio su-
perior, & sine
illo creatur. Ipsi et terra prius
agnorat, ab illis quod deus creatur
Et ex cogitatione*

Deinde Christiana inuocatio regitur
expresso mandato & promissione Dei.
Ethnici sine certo Dei verbo incertiva
gantur.

Tertio, præluet Christianæ inuoca-
tioni vera agnitio Christi & FIDES sta-
tuens se propter Filium DEI mediatos
rem certo recipi & exaudiri, iuxta pro-
missiones in Evangelio reuelatas. *Sine qua non
Deo placere et in
eius aspectu probare
audet.*

Ethnici, quia Filium Dei ignorant, &
Euangelion aspernantur, hac fide, quæ
anima & vita est pæprecaationis, prorsus
destituti sunt.

36 FALSAE INVOCAT.

Postremò, Christiani non tantum
fugacia huius vitæ bona, & liberationes
ex periculis corporalibus, sed imprimis
remissionem peccatorum, lucem Spiritus
sancti regentem mentes in agnitione
Dei & gubernatione vitæ, donationem
iusticiæ & vitæ æternæ, conseruationem
veræ doctrinæ, & Ecclesiæ defensionem
aduersus Diabolos, &c. à Deo petunt:
quæ ab Ethnicis & eorum similibus
in Ecclesia hominibus securis,

*aut si vel maxime in ne quidem optari aut
solutis et alij bonam expeti scimus.
magis à Deo petunt,
no p. illa à Diabolis quos in bonis debet,
et si vel maxime p. illa à Deo, sine agri
tione et in holatimio filij et s. magis.*

SECVN.

SECUNDVS LOCVS.

DE CREATIONE.

Credo in Deum Patrem, omnipotentem, creatorem cœli & terræ.

Quid est CREATIO?

CREATIO est actio externa Dei, qua Deus volens omnes res alias, visibiles & invisibiles, ex nihilo fabricavit, cō filio suo, vt æternam Ecclesiam sibi conderet, à qua agnoscat & celebretur, & in qua in æternum habitet.

Creatio cuius personæ opus est?

Omniū trium personarum Diuinitatis, æterni Patris, Filii, & Spiritus sancti, quæ simul omnes res alias condiderunt.

39 DE CREATIONE.

runt & conseruant, vt dicitur Psalm. 33.
Verbo Domini cœli firmati sunt, & Spiritu oris eius omnis exercitus eorum.
De Filio dicitur Iohan. 1. Omnia per ipsum facta sunt.

*Cur creatum est à Deo Cœ-
lum & Terra?*

Vniuersum hoc Theatrum naturæ rerum à Deo conditum, & miranda arte & sapiëntia distributum & ornatum est, vt Deum opificem nobis monstret, & vtilitatibus hominum seruiat, & schola sit sapientiæ, bonitatis, præsentis & omnipotentis Dei, qui ab Angelis & hominibus à se conditis, vult agnosci & celebrari: iisque vicissim seipsum & omnia sua bona impertire. Roman. 1. Ephes. 5. 3.

Quid est Prouidentia?

PROVIDENTIA est actio mentis di-

DE CREATIONE. 39

tis diuinæ, qua omnia cernit, & cunctos euentus futuros prospicit. Deinde gubernatio Dei, qua naturam vniuersam à se conditam sustentat & conseruat, & præcipuè curat genus humanum, custodit ciuilem societatem, punit atrocía scelera atrocibus poënis, & tandem iustos præmiis ornat.

Pars Prouidentiae est DETERMINATIO diuina, qua Deus omnia cernens, cunctos etiam futuros euentus, siue bonos siue malos, prospicit: & bonos adiuuat, malos autem permittit, & terminos ac metas constituit, quo usque sit permissurus. *de terminali*

PRAEDESTINATIO est æternum decretum mentis diuinæ, quo gratuita bonitate, & misericordia, propter Filium, elegit Ecclesiam æternam seu Homines ipsi placentes, & hæredes vitæ æternæ: cuius Ecclesiæ membra sunt singuli, qui Euangelion Christi fide amplectuntur, & in hac fide usque ad finem vitæ perseverant, iuxta dictum: Beati mortui, qui in Domino moriuntur. *predestinatio. Apocal. 14.*

D IIII

40 DE CREATIONE.

Apocal. 2. *sto fidelis vsq; ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ.*

*creaturæ
divisæ* *Haftenus de Deo Creatore, nunc de Creaturis ad imaginem Dei conditis, ex quibus æternam Ecclesiam sibi Deus elegit, dicemus. Sunt autem Creaturæ rationales aliæ incorporeæ & invisibiles, vt Angeli & Animæ hominum: aliæ corporales & visibiles, vt Homines.*

Quid sunt Angeli?

ANGELI BONI sunt essentia spirituales, creatæ à Deo ad imaginem ipsius, hoc est, intelligentes, veraces, iustæ & liberæ, quæ non sunt pars alterius speciei, vt animæ hominum, & sunt immortales, ordinati à Deo, vt ipsum celebrent, & sint ministri Ecclesiæ, & custodes piorum, Ebr. 1. Psalm. 34. 103. 104.

Quid sunt Diaboli?

DIABOLI sunt essentia spirituales,
iniciô

inîtio create ad imaginem Dei, hoc est,
 intelligentes, veraces, iustæ & liberæ:
 sed libera voluntate à Deo deficientes, fa-
 cti sunt hostes Dei, & genus humanum à
 Deo auulsum, in peccatum & mortem
 præcipitârunt, & ad omnis generis pec-
 cata & calamitates quotidie impellunt.
 Quam Tyrannidem mirando consilio
 permittit Deus, & reprimât, vsq; ad ex-
 tremum iudicium, in quo Diabolos o-
mnes, vnâ cum hominibus impiis, in æ-
 ternos cruciatus abiiciet, Iohan. 8. 1. Pet.
 5. 1. Pet. 2.

Quid est H O M O?

H O M O est substantia creata à Deo
 habens corpus & animam rationalem,
 conditam ad imaginem Dei, vt Deum a-
 gnoscat & celebret.

*Quid est Anima Ratio-
 nalis?*

A N I M A H O M I N I S est essen-
 D v

tia spiritualis, creata à Deo ad imaginem ipsius, hoc est, intelligens, verax, libera, & iusta, quæ est pars hominis: nec extinguatur, cum à corpore discessit, sed est immortalis.

Quæ sunt præcipuæ vires Animæ in Homine?

Quinq. Vegetatiua, Sentiens, Appetitiua, Locomotiua, Rationalis.

Quæ sunt partes Animæ Rationales?

Duæ. MENS, EST VOLUNTAS, cum qua in seriis motibus copulati sunt AFFECTVS cordis.

Quid est Mens?

MENS seu INTELLECTVS est potentia Animæ rationalis cognoscens, illustra-

illustrata in creatione radijs sapientiæ & lucis
 diuinæ, qua Deum, & Legem Dei discernens
 tem recta & praua, quæ vitæ rectorix est, &
 numeros, ordinem, noydas & volas, quæ sunt prin-
 cipia & norma artium, & omnes res cæteras,
 singulares & vniuersales, cognoscit, meminit,
 & alia ex alijs ratiocinatur, & rectè ac secus
 coherentia cernit & iudicat. Quæ potentia *finis est*
 eam ob causam præcipuè condita est in Homi-
 ne, vt Deum conditorem, & testimonia de
 DEI sapientiæ & bonitate, toti rerum vniuerso
 sitati impressa, cognoscat, & alijs cognoscen-
 da demonstrat.

Quid est VOLUNTAS?

VOLUNTAS est potentia Anima Rati-
 onalis motiua, vt in scholis loquuntur, seu ap-
 petens suprema, quæ Homo obiectum ab in-
 tellectu monstratum, velle & expetere, vel a-
 uersari & reijcere potest, vel suspendere actio-
 nem, & imperare externis membris, vt aliquid
 faciant aut omittant. Ideo autè sic condita est
 voluntas, vt ante omnia DEVM & virtutem
 expetat

44 DE IMAGINE DEI.

expetat & amet, & in DEO letetur & acquiescat.

Quid est Adfectus?

ADFFECTVS sunt variæ species & formæ actionum voluntatis, cum aliquo dolore aut læticia coniunctæ: seu, ADFFECTVS sunt motus voluntatis aut cordis, sequentes cognitionem, quibus obiectum à mente vel sensu monstratum prosequimur aut fugimus.

Quid est IMAGO DEI?

IMAGO DEI, ad quam Homo conditus est, erat similitudo & conformitas hominis cum Archetypo seu ipso Deo, videlicet, Mens illustrata luce veræ noticiæ Dei, & sapientia discernente recta & prava, & voluntas liberrimo arbitrio expetens & probans recta & iusta, ardens dilectione Dei, & vera obedientia erga Deum: & cor rectum, omnes
Adfe-

DE LIBERO ARBITRIO. 45

Adfectus ac motus habens conformes
LEGI DEI. Gen. 1. Ephes. 4. Colos.
3. 2. Cor. 3.

*Quid est liberum Ar-
bitrium?*

LIBERVM ARBITRIVM

*in genere significat & iudicium mentis discer-
nens bona & mala, & facultatem voluntatis,
qua sponte eligit aut facit, vel auersatur & ne-
gligit ea, quae mens decernit.*

*generalis
definitio,*

*Quid fuit liberum Arbitrium in
Homine ante lapsum?*

LIBERVM ARBITRIVM

*in omnibus Angelis & Hominibus ante
lapsum fuit facultas mentis & voluntatis,
qua poterant Angeli, & Homines essen-
tiam & voluntatem Dei conditoris sine
vlla caligine & errore agnoscere, & ius-
ticiam ac sanctitatem veram, in qua con-
diti erant, iuuante Deo, retinere, & spon-
te ac*

tè ac seriò Deo perfectè obedire, vel ab
eo deficere & peccare.

*Quid est Liberum Arbitrium
in Homine post la-
psum.*

3

LIBERVM ARBITRIVM in
homine post lapsum, est facultas, qua
mens hominis, bona & mala ciuilia, seu
honestà & turpia, item artes mechanicas
& liberales, & alias res humanae ras
tionis iudicio subiectas aliquo modo in-
telligere, discere ac iudicare, & voluntas
sine coactione easdem eligere aut expe-
tere, vel auersari & fugere potest, vel su-
spendere electionem, & imperare ex-
ternis membris, vt suscipiant actiones
cum iudicio mentis congruentes vel nō
congruentes.

*lib. arbitriū
in reb. spiritalibus
lib. post
lapsum.*

4 *Sed in rebus spiritualibus, vt in primo mo-
tu conuersionis ad Deum, seu regenerationis
sui ipsius, & prima scintilla fidei in CHRIS-
TVM accendēda, LIBERVM vel potius
SER-*

SERVVM & peccato captivum & mortuum hominis *ARBITRIUM* est naturalis impotentia, seu defectus & prauitas mentis & voluntatis, secuta lapsum *Adæ*, & nobiscum nascens: qua mens cæca & tenebris peccati oppressa, nec essentiam nec voluntatem *DEI* rectè agnoscere, nec viam æternæ salutis sua acie cernere potest: & voluntas ac appetitiones cordis auersa & aduersa, nec seipsas proprijs viribus ad Deum conuertere, & in Christum credere, & cultus *DEO* placentes præstare, nec quidquam aliud quàm peccare possunt, nisi per gratiam Christi fuerint liberata.

LIBERVM ARBITRIUM in renatis ex aqua & spiritu, est facultas, qua mens & voluntas per filium Dei à seruitute peccati liberata, & adiuta per spiritum sanctum, suo etiam conatu & diligentia, non modò externos mores honestè regere, & externa scelera vitare, verùm etiam interiores & spirituales animi motus, ut veram agnitionem Dei, inuocationem, patientiam, &c. excitare, fovere & augere, & vitiosis inclinationibus resistere vel indulgere, & rursum à Deo deficere potest.

TERTI

TERTIVS

LOCVS.

DE LEGE DEI.

Quid est Lex Dei?

LEX DEI est doctrina, quam Deus in Creatione hominibus indidit, & postea in monte Sina & alibi repetiuit, præcipiens quales nos esse, quæ facere, quæ omittere oporteat. Et promittens bona præstantibus perfectam obedientiam, & ostendens ac arguens peccatum in hac corrupta natura, & denunciâns iram Dei & æternas poenas omnibus peccato pollutis.

Summa autem Legis DEI sunt DECEM PRÆCEPTA, vt à Prophetis, Christo, & Apostolis explicata sunt.

*Alia & illustrior Legis Definitio
proximis annis à Philippo
tradita est.*

LEX

DE LEGE.

49

lex dei ē altera
et imitatio sapientia
et angularis uis
dei tōi rīfūp
ta et lūca cō
uēnīū rēllā
ad q̄ rōmān
rēllān pbl
gat, et obedī
tī uītam pūm
tī et nū rēllā
q̄q̄ rīalīn;
dēm rēllā cū p
nī

LEX DEI est æterna & immota sapientia & regula iusticiæ in DEO, discernens recta & non recta, & horribiliter irascens omni dissimilitudini & contumaciæ, quæ repugnat huic normæ in ipso, & est patefacta hominibus in creatione, & postea sæpe repetita est & declarata voce diuina, vt sciamus, quod sit Deus, & qualis sit, obligans omnes creaturas rationales, & postulans, vt omnes sint conformes ipsi, & damnans ac destruens omnes non conformes, nisi fiat remissio & reconciliatio propter Filium Mediatorem.

quibus vitam
promittit.

Quid est Euangelion?

EVANGELION est promissio de
CHRISTO, seu doctrina non natu-
ra nota, sed ex arcano consilio Divinitas
tis per Filium prolata, in qua DEVS
immenſa miſericordia, propter Chriſtum
Filium ſuum GRATIS promittit remiſ-
ſionem peccatorum, Juſticiam, Spiritum
ſanctum & vitam æternam, omnibus a-

F

50 DISCRIM. LEGIS
gentibus poenitentiam, & fide hæc pro-
missa bona amplectentibus.

*Summa autem Euangelij est hoc
dictum Christi.*

Sic Deus dilexit Mundum, vt Filium
suum vnigenitum daret, vt omnis, qui
credit in eum, non pereat, sed habeat vi-
tam æternam.

Vel Rom, 3. Iustificamur Gratis, Dei
Gratia, per redemptionem in Christo
Iesu, quem proposuit Deus propiciato-
rium per fidem nitentem sanguine eius,
&c. *inter. in mundum unum annu. vito
egit in caritate. et credens et bapti-
zans scribatur, in credulitate demeretur.*

*Quod est discrimen Legis &
Euangelij?*

Tria sunt præcipua & illustria discrimina.

à natura.

Primum. Lex est natura nota, vt po-
te insita mentibus humanis in prima crea-
tione,

ET EVANGELII. 51

tione, quæ etiam post lapsum non prorsus extincta est. Rom. 1. & 2.

Euangelium non est natura notum, sed à Filio Dei reuelatum est. Iohan. 1. Ephes. 1. 3. Rom. 16. Gen. 3.

Secundum à promissionibus. Lex à promissionibus promittit iusticiam & vitam, sed cum conditione perfectæ obedientiæ. Rom. 10. Qui fecerit hæc, viuet in eis.

Euangelium verò promittit Remissionem peccatorum, Iusticiam & vitam æternam, GRATIS, propter solum Christum, non propter nostram obedientiam erga Legem. Rom. 3. 4. 10.

Tertium ab Effectibus. Lex neminem iustificat, neminem liberat à peccato, neminem saluat, sed tantum accusat, monstrat & auget peccatum, & damnat omnes homines propter peccatum.

Deuteron. 27. Maledictus omnis, qui, &c. Roman. 3. 4. 5. 8. Galat. 3. 10. Corinth. 15. &c.

Euangelion verò est potentia Dei ad salutem omni credenti, & Gratis, propter

pter Christum donat credentibus remissionem peccatorum, iusticiam & vitam eternam. Rom. 1. 3. ^{est promissa iustitia} ^{et remissionis} ^{in et beneficium omni, ad finem q. donata quia et} ^{gratia offertur p. credentibus, et in ipsa deploratione}

*pena: summi
li. sic christum
legis & egi*
Hæc doctrina de discrimine Legis & Euangelij lumen est in vniuersa Ecclesiæ doctrina maximè necessarium ad veram agnitionem Dei, & beneficiorum Christi, ad veram inuocationem Dei, ad fidem, ad veros cultus Deo præstandos, ad veram consolationem animorum & eternam salutem. Et est velut
2
norma ac Regula omnes controuersias de iustificatione & alijs grauissimis articulis præcipuè gubernans ac dijudicans. Ideò diligentissimè in ipsis pectorum penetralibus hæc doctrina de discrimine Legis & Euangelij insigenda est, cui tantum tribuit Lutherus, vt scripserit, eum perfectum Theologum esse, qui in docendo & in doloribus conscientie, Legem ab Euangelio accuratè discernere possit.

*fundat
discrimini
39*
Extracta sunt autem hæc discrimina ex dictis, quæ extant Iohan. 1. Lex per Moysen data est, Gratia & Veritas per Iesum Christum facta est. Deum nemo vidit vnquam, Filius, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit.

Roman.

Roman. 3. Nunc sine Lege Iusticia Dei manifestata est, testificata per Legem & Prophetas: Iusticia autem DEI per fidem Iesu Christi, in omnes, & super omnes, qui credunt, &c.
 Lege totam illam partem capitis tertij.

Roman. 4. Si ex Lege est hereditas, aboletur promissio. Lex enim iram operatur, Ideo ex fide gratis, ut firma sit promissio, &c.

Roman. 8. cum impossibile esset Legi iustificare, eo quod non servabatur à carne, misit Deus Filium suum in similitudine carnis peccati, & de peccato damnavit peccatum in carne, ut Iusticia Legis impleretur in nobis.

Roman. 10. Moses describit iusticiam Legis, quod qui fecerit eam homo, victurus sit per eam. Cæterum quæ ex fide est iusticia, sic loquitur, &c. *ibidem Christus est finis legis, qui iusticiam per fidem implet, ut ait apostolus in 1. cor. 1. v.*
 Galat. 3. Totum caput & præcipue hæc sententia: Si ex Lege est hereditas, non iam est ex promissione, atqui Abraham per promissionem donavit Deus. Quid igitur Lex, &c.

Ephes. 3. Evangelium absconditum est à seculis in Deo, qui omnia condidit per Iesum Christum, per quem audemus accedere cum fiducia per fidem illius.

54 DISCRIM. VETERIS

Philip. 3. Omnia habeo pro damno, ut Christum lucrifaciam, utq; reperiar in illo non habens meam iusticiam ex lege, sed eam, quæ per fidem est Christi, &c.

Gen. 12. In semine tuo benedicentur omnes gentes, Non dicit in seminibus tanquam in multis, sed tanquam in vno, & in semine tuo, qui est Christus. At maledictus omnis, qui non permanet in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis. Galat. 3.

Jeremiæ 31. Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam cum Domo Israël fœdus novum, &c. Confer Epistolæ ad Ebræos caput 8. & 9. &c.

Hæc testimonia, quæ recitavi, fundamentum continent doctrinæ de discrimine Legis & Evangelij. Ideo ab auditoribus diligentissime consideranda & euoluenda sunt.

Quod est discrimen Veteris &
Noui Testamenti?

Idem ferè quod Legis & Evangelij.
Quid

*Quid est nouum Testa-
mentum?*

NOVVM TESTAMENTVM
planè idem est quod Euangelion, hoc
est, promissio remissionis peccatorum,
gratiæ Dei, Spiritus sancti & æternæ sa-
lutis, propter Filium DEI, Dominum
nostrum Iesum Christum, gratis creden-
tibus donandæ. Matth. 26. Galat. 3. Ebr.
9. 2. Corinth. 3.

*Quid est Vetus Testa-
mentum?*

VETVS TESTAMENTVM
propriè est promulgatio Legis Mosai-
cæ, & promissio terræ Canaan, & certæ
politiciæ ac defensionis, à Deo facta Israë-
litis seruantibus legem: cui ceremonias
& sacrificia Deus adiunxit, vt essent Ty-
pi personæ, sacrificii & beneficiorum
Christi, propter quem solum credens

tes omnibus temporibus remissionem
peccatorum & æternam salutem conse-
cuti sunt.

*Quod est discrimen Spiritus
& Literæ?*

SPIRITVS significat Christum i-
psum, seu Spiritum Christi sanctum, qui
per ministerium Euangelii, lucem veræ
agnitionis Dei, veram consolationem,
Iusticiam & vitam in cordibus accen-
dit.

LITERA significat Legem Mosais-
cam literis scriptam in tabulis lapideis,
& omnem obedientiam seu conatum fa-
ciendi opera legis ceremonialia vel mo-
ralia, sine Spiritu sancto, seu sine vera in
Christum fide per Spiritum sanctum ac-
censa.

Quot sunt partes Legis Mosaicæ?
Tres sunt.

i Decalogus seu Lex Moralis & æ-
terna,

terna, quam paulò antè definiuimus.

2. Leges Ceremoniales seu Ecclesiasticae.
3. Leges Forenses seu Iudiciales.

Recita causas Legis Moralis.

Causa efficiens est immediatè ipse Deus, qui hanc normam suæ sapientiæ & iusticiæ omnium hominum mentibus in prima creatione iniecit, & postea voce sua in monte Sina & alibi illustrauit.

Materia in qua, est primum ipsa mens Dei, in qua perfectè lucethæc sapientia & iusticia in Lege expressa, cuius radii in mentes humanas postea deriuati sunt.

Materia circa quam, est conformitas ac obedientia, & disimilitudo seu contumacia totius naturæ rationalis, quæ cum hac norma mentis diuinæ, in Lege expressa, perfectè congruere debet.

Forma est æterna & immota norma iusticiæ in Deo, obligans omnes vel ad

obedientiam perfectam, vel ad aternas
pœnas.

Fines sunt.

Primus, Vt doceat, quòd sit Deus &
qualis sit.

Secundus, Vt hominum natura cum
hac norma congruat.

Tertius, Vt monstret, accuset & æter-
nis pœnis damnet omne peccatum, non
congruens cum hac norma.

Quid est Lex naturæ?

Lex naturæ propriissimè est noticia
Legis Diuinæ, insita à D E O naturæ hu-
manæ, vt Roman. 2. dicitur : Opus legis
scriptum in cordibus eorum. Et summa
legis naturæ in Decalogo comprehen-
sa est.

*Quid est Lex positua seu
humana?*

LEGES

*LEGES POLITICÆ seu POSITI-
tiuæ sunt sententiæ seu Leges probabi-
li ratione à Magistratibus latæ, vt sint ad-
minicula legis nature, videlicet determi-
nantes circumstantias aliquas, in execu-
tione Iuris naturæ, vel fancientes aliquid
de occasionibus seruandi ius naturæ, nō
pugnantis cum Iure naturali aut diuino.*

*Quod est discrimen inter Legem
Dei, seu Legem naturæ, &
Leges humanas?*

Discrimina maximè illustria sunt hæc
quatuor.

Leges humanæ seu positiuæ Magi-
stratuū sunt mutabiles, & obligant tan-
tū certos homines, quibus latæ sunt,
vel ad externam obedientiam præstan-
dam, vel ad pœnas corporales sustinen-
das,

Sed lex Dei est æterna & immota
& immutabilis, & obligat omnes An-
gelos

gelos & Homines, vel ad perfectam obedientiam, vel ad pœnas æternas sustinendas.

*Cur Ceremoniæ & Leges Forenses
Moyfi nunc abrogatæ sunt, cum
tamen Decalogus perpetuò
retineatur?*

Tota Politia Moyfi propter hanc causam præcipuè à D E O constituta est, vt esset certa sedes Ecclesie, & certus locus, in quo Christus iuxta promissiones exhiberetur; seu, vt esset hospitium nascens, & Schola docentis Christi: Et Ceremoniæ ac Forenses leges ideolatæ sunt, vt continerent hanc Politiam, & à cæteris gentibus distinguerent, vsq; ad tempus exhibitus Christi. Postquam autem exhibitus est Christus tota Politia concidit, & vnà cum Politia etiam Ceremoniales & Leges Forenses, quæ tantum propter ipsam Politiam institutæ fuerunt, extinctæ sunt.

Sed

Sed Lex Moralis seu Decalogus est æterna & immutabilis norma sapientiæ & iusticiæ in ipso Deo, obligans omnes creaturas rationales vel ad obediētiam, vel ad pœnam. Ideo nequaquam abolita est exhibitō Christo, vt Matth. 5. dicitur: Non veni soluere Legem, sed implere.

*Implet autem Christus Legem
quatuor modis.*

Primū. Habendo & præstando perfectam obediētiam pro sua persona.

Secundò. Persoluendo pœnam sufficientem, quam nos nostra inobediētia meriti eramus.

Tertiò. Docendo & illustrando verum & genuinum intellectum Legis.

Quartò. Efficiendo in credentibus nouam obediētiam cum Lege congruentem per Spiritum sanctum.

Cum

Cum Lex Moralis sit æterna & immutabilis, quomodo intelligenda sunt hæc dicta, 1. Tim. 1. Iusto non est Lex posita. Rom. 6. Non estis sub Lege?

Iustificati fide in Filium DEI liberati sunt etiam à Lege Morali, quod ad maledictionem seu obligationem ad æternas pœnas attinet. Sed tamen manet æterna & immota obligatio ad obedientiam. Ideo enim Christus maledictionẽ Legis in se deriuauit, vt in natura humana obedientiam seu cõformitatem cum Lege Dei instauraret.

Hinc intelligi potest, quid sit LIBERTAS CHRISTIANA, videlicet, Liberatio à peccato, ab ira Dei, à maledictione Legis, à Ceremoniis & Legibus forensibus Moyfi, & à ritibus Adia phoris extra casum scandalì, Iohan. 8. Rom. 6. 7, 8, Eph. 2, Gal. 3, 4. 5.

Que

PRIMUM PRAECEPT. 63

*Quæ sunt præcipuæ sententiæ Legis
Moralis? seu, Quot sunt præ-
cepta Decalogi?*

Decem. Recita.

PRIMUM
PRAECEPTVM.

*Ego sum Dominus Deus tuus, qui
eduxi te de terra Aegypti. Non habe-
bis Deos alienos coram me, &c.*

*Quæ sunt virtutes seu bona opera
primi Præcepti?*

*Omnes virtutes oriuntur à cognitione seu à
noticia gubernatrice, quia ignoti nulla cupido.
Ideò & primū Præceptū ab agnitione Dei ordi-
tur: Ego sum Dominus Deus tuus: & discernit
Deum*

Deum ab omnibus Creaturis & comēitijs numinibus. Est autem cognitio vel Essentie diuina, vel voluntatis patefacta aut in lege & cōminationibus, aut in promissionibus & Euangelio. Cum Legem Dei & comminationes cognoscimus & vera assensione amplectimur, oritur Timor Dei. Cum autem promissionem de Christo amplectimur, oritur Fides seu fiducia acquiescens in Deo & viuificans corda & pariens dilectionem erga Deum & erga proximum. Ex hoc fonte sumpta est distributio Virtutum primi praecepti, quas his duobus vocabulis, Timoris Dei, & Fidei Philippus in Locis complectitur.

Vsitatum est autem vna voce Pietatis seu Religionis omnes totius primae Tabulae virtutes comprehendendi. Sed vt illustrior sit explicatio, prodest eas euolui, & in plures species distribui, quarum singulae appellationes saepe plures alias per Synecdochen includunt. Recitabimus igitur sine superstitione octo genera operum primi Praecepti. Ac studiosos hortor, vt sequentes Virtutum definitiones ediscant, & velut normas & Regulas omnium consiliorum & actionum in omni vita sibi proponant.

Virtu-

Virtutes seu Bona opera primi Praecepti.

- I. *Vera noticia Dei.*
- II. *Timor D E I seu Pœnitentia.*
- III. *Fides.*
- IIII. *Dilectio.*
- V. *Spes.*
- VI. *Humilitas.*
- VII. *Patientia.*
- VIII. *Perseuerantia.*

I. VERA NOTICIA DEI est essentiam & voluntatem Dei in Lege & Evangelio patefactam, rectè agnoscere, iuxta verbum per Prophetas & Apostolos traditum, & certis ac illustribus testimoniis miraculorum, vt educatione populi Israël ex Aegypto, resurrectione mortuorum & similibus confirmatum.

Peccata pugnancia sunt, Caligo, & Cœcitas
F

mentis ignorantis Deum, omnes falsæ opiniones de Essentia & voluntate Dei, non congruentes cum verbo per Prophetas & Apostolos tradito: videlicet Ethnica, Philosophica, Turcica, Iudaica, omnes hæreses, corruptelæ Evangelij, Blasphemie.

II. TIMOR DEI est expauescere conspectu iræ Dei aduersus peccatum, & metu iræ ac iudicii diuini vitare delicta, & se reuerenter Deo subiicere, & voluntate ac verbo Dei omnia consilia & omnes actiones, in vita spiritali & ciuili gubernare.

Extrema sunt, Securitas seu esse sine cura, sine timore iræ & iudicii diuini, & Superstitio trepitans timore, vbi non est timor, vt Psalm. 14. dicitur. Hoc autem nobis præstet Dei timor, vt omnes alios timores contemnamus.

utilitas timoris Dei

III. FIDES est noticia omnium articulorum doctrinæ Christianæ, & assensus, quo amplectimur totam doctrinam à Deo nobis traditam, & in hac Promissionem gratuitæ reconciliationis,

nis, certò donandæ propter Christum
Mediatorem; & est fiducia acquiescens
in misericordia Dei propter Filium me-
diatorem promissa, & certò statuens
sibi ipsi peccata remitti propter Chri-
stum.

*Peccata pugnancia cum Fi-
de, octo sunt.*

1. *Dubitaciones Epicureæ & Academicæ,
de Deo, de Providentia, & certitudine doctrinae
per Christum & Apostolos traditæ.*
2. *Diffidentia erga Deum.*
3. *Dubitare de remissione peccatorum, an
simus in Gratia Dei, an Deo placeamus.*
4. *Desperatio.*
5. *Confidentia seu Præsumptio.*
6. *Fiducia humanorum auxiliorum.*
7. *Superstitio.*
8. *Magia.*

III. DILECTIO DEI est ardens in-
cendium amoris, quo Mens & Volun-
tas, agnita dilectione Dei erga nos,

quam misso Filio declarauit, vicissim Deum complectitur, & sese Deo subiicit, & seruat omnia mandata Dei cum quadam leticia acquiescente in Deo. Vel Dilectio est obedientia vniuersalis iuxta totam Legem, vt dicitur Rom. 13. Dilectio est impletio Legis.

Peccata pugnantia sunt omnes prauae inclinationes, Odium Dei, Stupor nostrorum peccatorum nō sentiens ardentes flammās dilectionis, deniq; omnium ceterarum virtutum extrema.

V. **S P E S** est certa expectatio vitae aeternae, iuxta promissionem in Euangelio expressam, & est expectatio mitigationis calamitatum in hac vita, iuxta consilium Dei.

Extrema Fidei & Spei sunt, Desperatio & Praesumptio.

VI. **H V M I L I T A S** seu ταπεινοφροσύνη est virtus, qua in timore Dei, agnoscens propriam infirmitatem, non superbumus, sed vero corde nos Deo, & in officiis nostrae vocationis fiducia aus-

xilii diuini obeundis, & prestanda in poe-
nis & æumnis obedientia, & exhiben-
do aliis honore debito, subiicimus.

*Extrema sunt Ficta seu simulata Humilia-
tas & SUPERBIA: Quæ est sine timore
Dei, & sine agnitione infirmitatis propriæ sese
admirari & magnificare, propter certas dotes,
& propria sapientia aut viribus confidere, &
alios despicere, & cum accidunt aduersa, irasci
Deo tanquam iniuste punienti.*

VII. PATIENTIA est Virtus, quæ
in doloribus & æumnis moderatè &
placidè ferendis reuerenter se voluntati
Dei subiicit, nec inconcessa auxilia quæ-
rit, sed fide statuit Deum sibi propiciū
esse, & petit & expectat auxilium Dei,
mitigationem ac liberationem, & hac
fide & spe dolorem lenit, & pacem ac
læticiam in corde sentit.

Partes Christianæ Patientiæ sunt Ti-
mor Dei & Fides.

*Extrema sunt Impatientia, & Hypocriti-
ca tollerantia cruciatuum spōte accersitorum,
vt in flagellisferis, Eremitis & similibus.*

70 PRIMVM PRAE CEP.
VIII. PERSEVERANTIA est in
vera agnitione DEI, & fide in Chris-
tum constanter & perpetuò vsq; ad ex-
tremum vitæ Spiritum permanere.

*Extrema sunt Defectio à Fide, & Pertina-
cia in opinionibus impijs, aut superstitiosis
cultibus.*

Extrema communia seu peccata pus-
gnantia cum tota prima tabula sunt.

Epícureus ac Cyclopicus contem-
ptus Dei.

IDOLOLATRIA, quæ est vel fin-
gere aliquid esse Deum, quod non est
DEVS: vel honorem Deo propriè debi-
tum tribuere cuicunq; rei, quæ non est
Deus: vel alligare Deum ad aliquã rem,
ad quam se ipse non alligauit suo verbo:
vel eligere & instituire, cultus sine ver-
bo ac mandato Dei, & confidere his cul-
tibus, quòd propter eos Deus nobis
propicius sit & benefaciat.

HYPOCRISIS est simulatio pietas
tis, iu-

SECUNDVM PRAECEF. 71

tis, iusticiæ & sanctitatis externæ, cum tamen cor sit sine verò timore Dei & sine fide, plenum dubitationibus, prauis inclinationibus & affectibus, superbâ, admiratione sui, &c.

SCANDALVM est aut falsa doctrina, aut malum exemplum, quod gloriæ DEI & salutis aliorum hominum nocet, vel quia seducit alios, vel quia deterrēt alios ab Euangelio, vel quia præbet occasionem maledicendi Euangelio & Ecclesiæ, vel quia alios ad imitationem inuitat, vel quia serit alia plura peccata.

SECUNDVM
PRAECEPTVM,
PTVM,

Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum.

F iii

*Virtutes seu bona opera Secun-
di Præcepti.*

- I. *Vera inuocatio Dei.*
- II. *Gratiarum actio.*
- III. *Vera prædicatio.*
- IIII. *Confessio.*
- V. *Iusiurandum.*

I. VERA INVOCATIO Dei
est motus cordis & linguæ, qui à vero
DEO patefacto in promissione Euan-
gelii & misso Filio, petit & expectat
bona eterna & corporalia, & repugnans
dubitationi certò statuit à Deo recipi &
exaudiri preces, iuxta ipsius promissio-
nes propter Christum Mediatorem.

*Extrema sunt, omissio Inuocationis, frigida
& oscitans precatio, qualis est omnium nos-
trum, Et omnes falsæ Inuocationes Ethnica,
Turcica, Papistica Inuocatio hominum mor-
tuorum.*

II. GRA-

II. GRATIARVM Actio est mente & voce confiteri, quòd bona spiritualia & corporalia non casu offerantur, nec nostra sapiētia & viribus tantūparentur & conseruentur, sed quòd Deus verè omnium beneficiorum autor sit, & propterea vero corde se ei subicere & obedire, vt Deus gloria ornetur, & plures ad veram agnitionem & inuocationem Dei inuēntur.

Extrema sunt, Ingratitudo & Simulata Gratitude, qualis est Pharisei, Lucae 19.

III. VERA PRAEDICATIO, est doctrinam à Deo traditam, Legem & Euangelion, vel in publico ministerio, vel alibi, pro suo loco & vocatione rectè & purè docere, & corruptelas dextrè refutare.

Extrema sunt, Corruptela doctrinae, Haereses, Negligentia in docendo, Curiositas in tractandis materijs non necessarijs.

III. CONFESSIO est veram de Deo

doctrinam constanter profiteri, nec ab-
iicere eam propter terrores, odia, sup-
plicia, vel gratiam potentum, propter
hunc finem, vt Deo obtemperetur, &
ne vera Dei noticia in terris extingua-
tur.

*Extrema sunt, Defectio ab Euangelio, &
Perinacia in causis impijs.*

V. IVSIVRANDVM est inuocatio
veri Dei, qua petitur, vt sit testis, nos
vera dicere, & seuerè puniat mentien-
tes.

*Extrema sunt, Periuria & superstitiosa
obseruatio impiorum iuramentorum.*

TERTIVM

PRAECEPTVM.

*Memento vt diem Sabbati sancti
fices.*

Quae

*Quæ sunt bona opera in tertio
præcepto mandata?*

- I. S A N C T I F I C A T I O
*Sabbati, seu conseruatio ministe-
rij Euangelij.*
- II. *Fidelitas ministeriorum seu do-
centium.*
- III. *Diligentia auditorum.*
- IIII. *Reuerentia & obedientia erga
ministros.*
- V. *Liberalitas benignè contribuens
ad conseruationem ministerij.*
- VI. *Pia obseruatio Ceremoniarum
in Ecclesia.*

I. S A N C T I F I C A T I O S A B-
B A T I est, prælucente vero timore
Dei & fide, diem ministerio docendi
& ad-

& administrandi ceremonias diuinitus institutas destinatum, non prophanis, sed sanctis operibus, hoc est, docendæ & discendæ veræ de Deo doctrinæ, publicæ precationi, gratiarum actioni, vsui Sacramentorum, &c. tribuere : nec in ocium prorsus iners & ignauum, nec in corporis labores, aliosûe prophanos vsus à ministerio abducentes collocare.

Huic cognata virtus est CONSERVATIO MINISTERII EVANGELICI, quod est officium prædicandi in publico Ecclesiæ cœtu verbum Dei, & legitimè administrandi Sacramenta, institutum à Deo, vt per illud veram sui agnitionem, fidem, Inuocationem, & cæteras virtutes ipsi placentes accendat, & omnia beneficia Christi ac æternam salutem Euangelio credentibus impertiat.

*Peccatum pugnans cum tertio Præcepto est
prophanatio Sabbati, vel per neglectiōem &
contempnionem Ministerij vel supersticiosam
observa-*

*observationem Sabbati Iudaicam, aut transf
formationē ministerij in Regnum mundanum.*

II. FIDELITAS Docentium est
virtus, qua Ministri Ecclesiae, consci sibi
mediocris peritiæ doctrinæ Christianæ,
officia fidi dispensatoris mysteriorum
Dei omnia in docendo, arguendo, con-
solando, exhortando, & veræ pietatis ac
omnium virtutum exemplo auditori-
bus prælucendo, diligenter & sedulo
obeunt, & constanter tuentur.

*Extrema sunt Infidelitas vel ignara doctri-
na, vel negligēs in officio, vel nimia anxietate
seu cogitatione propria imbecillitatis deferere
ministerium.*

III. DILIGENTIA Auditorum in
audienda & discenda doctrina, & cre-
bro usu Sacramentorum.

*Extrema communia sunt, Negligentia &
Contemptus doctrinæ Sacramentorum, & Sus-
perstitio.*

III. REVERENTIA ET OBE-
DIENS

DIENTIA erga Ministros, in his quæ ad Ministerium pertinent, & cum proponunt præcepta Dei, annunciant consolationem Euangelii, adhortantur ad bona opera, excommunicant contumaces, Luc. 10. Qui vos audit, me audit, Ebr. 13. Obedite Præpositis vestris & obtemperate; Ipsi enim vigilant pro animabus vestris, ut cum gaudio & non gementes officium suum faciant.

Extrema sunt contemptus & contumacia aduersus Ministros, & simulatio arte premens ministerium: & impia obedientia in corruptis doctrinæ aut traditionibus impijs.

V. Contributio ad conseruationem ministerii Euangelici, & alendos docentes in Templis & Scholis, sicut Israëlitarum quotannis viritum didrachmon, & primitias, decimas, primogenita, partes victimarum, &c. Ministris Ecclesiæ sustentandis conferebant, & in Nouo Testamento Dominus ordinauit, ut, qui Euangelion annunciant, ex Euangelio viuunt.

Ex-

Extrema sunt, Nihil conferre, sed potius rapere bona Ministris Ecclesiae ab alijs attributa, ut multi Principes, Nobiles & Rustici Evangelici faciunt: aut profundere opes in Es picurea aut Idololatræ collegia Canonicorum vel Monachorum.

VI. PIA OBSERVATIO Cere-
moniarum, quæ institutæ sunt, ut per
eas innotescat alijs doctrina de Deo, &
sint signa Ecclesiae, & nervi publicorum
congressuum, ut omnia in iis decenter
& ordine gerantur.

*Extrema sunt, Impietas contemnens omnes
ceremonias publicas: & superstitiosa observa-
tio impiorum rituum.*

*Quid de Ceremonijs in Eccle-
sia sentiendum est?*

CEREMONIAE in genere sunt ge-
stus seu actiones externæ incurrentes in oculos
vel alios sensus, & ordinatæ ad certos fines.

Sunt q̃

Suntq̃ alie diuinae, seu à DEO mandatae vel in veteri Testamento, vt circumcisio & sacrificia Mosaica, quae fuerunt signa promissionis & Typi beneficiorum Christi, & notae verae Ecclesiae, & vincula ac nerui publici minissterij: vel in nouo Testamento, vt Baptismus & Cœna Domini, quorum fines infrà recitabimus.

Aliae ab hominibus in Ecclesia DEI institutae, quas Paulus traditiones humanas nominat, quae vel palàm pugnant & prohibita sunt verbo DEI, vt Inuocationes & cultus statuarum & hominum mortuorum, Missae pro defunctis, Indulgentiae, &c. vel sunt ADIAPHORAE, quas Deus in specie nec praecepit nec prohibuit, & quas sua natura liberum est seruare aut non seruare. Harum aliae sunt vtilis ad bonum ordinem & disciplinam seu paedagogiam rudiorum, & ad tranquillitatem & dignitatem publicorum congressuum ornandam, vt ordinatio temporum, locorum, lectionum, precum, cantionum, Catechesis seu Examen rudiorum, Ritus publicae ordinationis cum impositione manuum, Ritus copulationis sponsi & sponsae, deductiones funerum cum pijs canonicis,

*ricis, &c. Aliæ sunt ludicræ, vel etiam palam
superstitiosæ, vt ridicula gesticulationes sacris
ficulorum in sacris, processiones cum statuis,
circumductio Asini in die Palmarum, Depositi-
tio Crucis in sepulchrum & excubia, vestitus &
rasura Monachorum, &c.*

*Hos ritus etsi propter infirmos & indociles
aliquantisper vnâ seruare licet, ne subita aut
intempestiua abrogatione veterum rituum,
quibus assueuerunt, ab Euangelio deterrean-
tur, Rom. 14. Tamen nec his ludicris, nec ritibus
reuera adiaphoris assuenda est opinio, quod
sint iusticia coram Deo, aut cultus Dei per sese,
aut necessarij ad salutem, aut opera meliora
quàm ea, quæ Deus in Decalogo præcipit.*

*Cum præcepta Decalogi sint æterna &
immota, cur Lex de obseruatione
Sabbati à Christianis ab-
rogata est?*

LEX de Sabbato partim Moralis est,
quod ad genus, hoc est, ad conseruationem
publici ministerii attinet: partim
Ceremonialis, scilicet quatenus ritum

septimi diei præcipit, qui vnâ cum cæteris ceremoniis Mosaicis abrogatus, & in locum eius prima dies hebdomadæ substituta est, qua Christus Dominus ex morte resurrexit,

Q V A R T V M

P R A E C E P T V M.

Honora Patrem & Matrem.

Quid est Honor?

HONOR est comprobatio alterius, tribuens ei præstantiam propter diuinum aliquod bonum, & propterea reuerenter se ei subiiciens.

Quæ sunt virtutes seu bona opera quarti Præcepti?

- I. Pietas seu philostorgia.
- II. Iusticia vniuersalis seu obedientia erga leges.

III. In-

III. *Iusticia distributiva.*

IIII. *Sedulitas.*

V. *Reuerentia.*

VI. *Gratitudo.*

I. **PIETAS** seu Philostorgia est virtus, quæ parentibus & liberis & cæteris sanguine iunctis tribuit convenientem honorem, & debita officia.

Peccata pugnancia cum pietate sunt Astorgia, Indulgentia & Impietas.

II. **IUSTICIA** vniuersalis est obedientia erga omnes Leges & Magistratus in societate politica, quæ honestis legibus regitur.

Quid est Politia?

POLITIA est legitima ordinatio certi cœtus hominum honestis legibus cum norma legis naturæ congruentibus

G ii

confociati, in quo per certos magistratus legibus ordinatos, iuxta certas leges, retinetur disciplina & pax, propter hunc finem principalem, vt in pace ciues sint quàm beatissimi & quàm maximè inter se amici, hoc est, vt doceri homines de D E O, & educari ac institui soboles, honestè regi disciplina, & colligi D E O æterna Ecclesia possit.

Quid est Magistratus?

MAGISTRATVS est gubernator Dei ordinatione constitutus, vt sit nutritius Ecclesiæ Dei & scholarum, & sit custos disciplinæ ac pacis, iuxta leges naturæ & congruentes leges, & sit executor legum, puniens pœnis corporalibus contumaces, & defendens contra iniuriam violentiam obediētes.

Extrema Iusticiæ sunt, Inobediētia seu contumacia, seu contemptus superiorum Magistratuum & Legum, Seditio, & supersticiosa obseruatio quarumlibet legum.

III. IV.

III. IUSTITIA Distributiva est, quae proportionem Geometricam discernit gradus personarum & officiorum in vita, & singulis convenientem locum & honorem, & conveniens munus attribuit.

Extrema sunt, Confusio graduum, Tyrannis.

IIII. SEDVLITAS est Iusticia, suos cuique labores attribuens, & inclinans voluntatem, ut diligenter, fideliter, & constanter, propter Deum & communem salutem, faciat labores vocationi convenientes.

Extrema sunt Ignavia, & πολυπραγμοσύνη seu Curiositas.

V. REVERENTIA est virtus, qua tribuimus aliis suum locum, & dona Dei in aliis agnoscimus, & magnificamus, & agnoscentes nostram infirmitatem nos eis subiicimus, & hanc subiectionem externis significationibus declaramus.

Extrema sunt, superbia contemnens alios, & assensatio.

VI. GRATITVDO est Iusticia, quæ benemeritis debitam gratiam, cū animi beneuolentia, tū aliis officiis, reddit.

Extrema sunt, Ingratitudo, & simulario gratitudinis, quæ fit verbis inanibus.

Q V I N T V M

P R A E C E P T V M.

Non Occides.

Virtutes seu bona opera quinti Præcepti.

- I. Iusticia particularis.
- II. Iusticia puniens scelera.
- III. Fortitudo Bellica.
- IIII. Fortitudo Togata.
- V. Patientia Philosophica.
- VI. Man-

- VI. Mansuetudo.
 VII. ΕΠΙΕΙΚΕΙΑ.
 VIII. Misericordia.
 IX. Candor.
 X. Amicitia.
 XI. Fidelitas.
 XII. Studium Concordia.
 XIII. Humanitas.
 XIII. Nemesis.

I. IUSTITIA Particularis est virtus, quæ nullius corpori, famæ vel bonis nocet, vi aut fraude, sed debitum cuique reddit, & servat æqualitatem.

Peccata opposita sunt, INIVRIA, quæ est, vel vi, vel desertione, vel fraude, alterius corpus, famâ, vel bona, ledere sine iusta causa.

PETVLANTIA, quæ sine vlla causa alios contumelia afficit, & pro delectamento habet alijs damnum dare, vel quoslibet contumelia afficere.

NEQVITIA est affectata lenitas, siue cum aliorum iniurijs, siue cum libidinibus coniuncta, siue gratis ludens.

Excessus est Summum ius seu calumniosum.

II. *IUSTICIA* Distributiva in Magistratibus, afficiens sceleratos poënis.

Extrema sunt, Crudelitas, & Indulgentia.

III. *FORTITVDO* est virtus, propugnatrix Iusticiæ, suscipiens pericula & labores pro defensione Ecclesiæ, patriæ, honestæ disciplinæ, coniugū, liberorum, &c. Et non abiiciens animum in rebus aduersis, nec efferens animum in rebus secundis.

*Extrema sunt, Timiditas deferens eos, quibus debetur defensio, & Temeritas accersens pericula non necessaria, & non depellens ea re-
cta ratione.*

III. *FORTITVDO* Togata est constantia animi perseverantis in proposito honesto recte suscepto, iuxta vocationē, & tolerantis iniurias propter honestam causam, & excelso animo despicientis volupta-

voluptates, honores, corruptelas, opes, obrectationem, inuidiam virtutis causa, ita videlicet, vt propter hæc impedimenta propositum honestum non abiiciat.

Extrema sunt, Mollities animi, iniusta pertinacia & Stoica morositas.

V. Vicina virtus est PATIENTIA Philosophica, quæ obedit rationi in tolerandis iniuriis & omnibus rebus aduersis, & moderatur dolorem, ne opprimat naturam, & ne impellat, vt contra iusticiam, constantiam, modestiam vel alias virtutes faciat.

Extrema sunt, Impatience, & Stupor.

VI. MANSVETUDO est virtus, quæ moderatur iracundiam & vindictæ cupiditatem, remittit offensiones & condonat etiam veras iniurias, publicæ concordie causa.

Extrema sunt, Iracundia, Odium & Lentitas.

VII. Vicina & ferè prorsus eadem virtus est ΕΠΙΕΙΚΕΙΑ seu ÆQUITAS, quæ in persequendis iniuriis remittit aliquid de summo iure, & tolerat in aliis multas infirmitates, vt morositatem, iracundiam, segnitiam, Πολυπραγμοσύνη, auaritatem gloriæ, &c. publicæ concordie causa, & ambigüe facta non calumniosè in deteriorem partem rapit.

VIII. Vicina priori MISERICORDIA est virtus, quæ dolore afficitur in aliena calamitate, præsertim bonorum, vel seductorum hominum, & probabili ratione lenit pœnas & opitulatur miseris, Vel propter Iusticiam, vt cum sauietur erga innocentes, Vel propter bonitatem relaxantem aliquid de summo iure, vt Deus miseretur generis humani, Vel quia nobis quoq; in comuni sorte aliorum misericordia opus est.

*Extrema sunt, Cradelitas vel Ασorgία:
non affici sensu alienæ calamitatis, ἐπιχαίρειν
κακία:*

maxia: Indulgentia, nō punire, cum est puniendus, aut non ignoscendum.

IX. CANDOR est virtus volens bonis bene esse, & latans eorum rebus secundis, & approbans alienas voluntates probabili ratione, quædam etiam ambigua flectens in meliorem partem.

Extrema sunt, Malevolentia, Suspexitas, Lino, & stulta credulitas.

X. AMICITIA est virtus pro vera benevolentia reddens veram benevolentiam, & pariens mutuam communicationem officiorum & rerum liberalem, virtutis causa.

Extrema sunt Inimicitia, Odium, Simulatio benevolentia.

XI. FIDELITAS est constantia voluntatis in vera benevolentia & omnibus officiis amicitiae debitis.

Extrema sunt, Perfidia, & Assentatio.

XII. STV

XII. **STVDIVM** concordiae seu φιλαυχία est virtus, quæ humiliter de se sentiens, & frenans ac moderans iracundiam, & tolerans aliorum infirmitates, & condonans etiam veras iniurias, tuetur concordiam, & cauet ne pugnet de vlla re non valde necessaria, ne publica tranquillitas Ecclesiae & Reip. turbetur.

Extrema sunt Φιλαυχία & Lentitas.

XIII. **HVMANITAS** est copulatio iusticiae cum virtutibus mitioribus & suauioribus, cum comitate, mansuetudine, ἡμεκεία, affabilitate, &c.

Extrema sunt, Morositas non ostendens vllam significationem beneuolentiae erga alios, & Leuitas.

XIII. **NEMESIS** vel **ZELVS** est indignatio aduersus turpitudinem, seu iustus dolor propter admissum ab alio scelus, & cupiditas depellendi illud ac puniendi.

SEX

SEXTVM

PRAECEPTVM.

Non Mæchaberis.

Virtutes Sexti præcepti.

- I. *Castitas.*
- II. *Verecundia.*
- III. *Temperantia.*

I. CASTITAS seu Pudicitia est virtus retinens mundiciem animi & corporis cum voluntate Dei congruentem, & vitans omnes libidines à Deo prohibitas.

CASTITAS vitæ cœlibis, est mundiciæ animi & corporis sine commixtione & contaminatione corporum, & sine vlllo feminis abusu.

CASTITAS coniugalîs, est corpus suum

suum vni coniugi castum & sanctum seruare, seu leges Coniugii diuinitus institutas reuerenter tueri.

Est autem CONIUGIUM legitima & indissolubilis coniunctio vnius maris & vnius feminae, instituta diuinitus, vt agnoscamus Deum esse mentem castam, & ei in castitate seruiamus, & hoc modo propagato genere humano colligatur aeterna Ecclesia Deo.

Extrema sunt, Vituperationes & prohibitiones coniugij & sexus muliebris, Vaga libidines & scortationes, Adulteria, Diuortia vulgaria, Incendia libidinum, omnes effusiones seminis extra coniugium, simulata Castitas.

II. VERECVNDIA seu Pudor est virtus, quæ veretur veram infamiam semper comitantem delicta, & metu iudicii diuini, & propriae conscientiae, & aliorum rectè iudicantium, coërceat omnes cupiditates, & vitat delicta, & gestus animorum ac corporum ita
regit,

regit, vt conueniant ordinaturæ, personarum & locorum. *Maximè in illis lib. 19 c. 16. Luc. 14. 9*

Extrema sunt, IMPVDENTIA, quæ est contemnere Dei & omnium hominum iudicia, & sine respectu iudicij, conscientie propriæ & aliorum sanorum, omnibus cupiditatibus frenos laxare.

Stupor ὀργασία, nimia verecundia.

Lasciuia, quæ est pronitas ad varios ludos & varias voluptates sine cupiditate nocendi.

Potervitas est pronitas ad prauas voluptates & ad contumelias faciendas.

III. TEMPERANTIA est virtus, quæ moderatur appetitiones cibi & potus, ita vt nec precationem, nec somnum impédiant,

Extrema sunt, Voracitas, Ebrietas & nimia Abstinencia.

lò studet eas honestis rationibus auge-
re, & ad vsus à Deo ordinatos conferre.

*Pugnantia sunt omnia iniusta aucupia o-
pum, Superstitiosa collatio facultatum in com-
mune, Furtum, &c.*

II. IUSTICIA Commutativa est vir-
tus, quæ in contractibus seu commuta-
tione rerum servat æqualitatem Ari-
thmeticam.

*Pugnant cum hac virtute omnes fraudes in
contractibus.*

III. BENEFICENTIA seu Libera-
litas est virtus, quæ communicat facultates
& operas non debitas obligatione ci-
vili, sed naturali seu diuina, ubi & quan-
do decet, & mediocritatem efficit inter
profusionem & sordes.

III. HOSPITALITAS est virtus
vicina Beneficiæ, qua Peregrinos &
Hospites, ac præcipue propter verè do-

98 SEPTIMUM PRÆCEP.

ctinæ professionem exulantes, vera benevolentia & omnibus officiis hospitalibus complectimur.

V. PARSIMONIA est virtus, quæ res proprias custodit, utiliter collocat, vitat sumptus non necessarios, emacitates, luxum, ædificationes, & tamen, ubi ratio postulat, expendit quantum opus est.

Extrema sunt, Avaritia, Sordes, & Profusio.

VI. ΑΥΤΑΡΚΕΙΑ est virtus, vicina parsimonix, quæ contenta est presentibus bonis, & placidè fert paupertatem & alia incommoda, nec appetit aliena bona, nec frangitur inopia, ut contra pietatem DEO debitam, vel alias virtutes faciat.

OCTA.

OCTAVVM

PRAECEPTVM.

*Non loqueris falsum testimonium
contra proximum tuum.*

*Virtutes seu bona opera Octa-
ui Praecepti.*

- I. Veritas.
- II. Simplicitas.
- III. Constantia.
- IIII. Modestia & Gravitas.
- V. Appetitio Glorïæ.
- VI. Taciturnitas.
- VII. Eloquentia.
- VIII. Docilitas.
- IX. Comitas.
- X. Urbanitas.

I. VERITAS est virtus, quæ incli-
H ii

nat voluntatem, vt veras sententias, hoc est, cum rebus quales sunt, congruentes, in doctrina de Deo & aliis artibus, amemus, & vera, recta, explicata & salutaria constanter dicamus & faciamus, & in moribus fugiamus insidiosas occultationes & simulationes.

Obiecta sunt.

I. Doctrina de Deo, natura rerum, moribus, &c.

II. Iudicia, videlicet Accusationes, Defensiones, Testimonia, Sententiæ Iudicum.

III. Pacta seu promissiones omnes in federibus & contractibus, emptionibus, venditionibus.

IIII. Consilia in gubernatione & privata vita.

V. Sermones de aliorum virtutibus & turpitudine, seu laudes & vituperationes.

VI. Significatio nostræ voluntatis erga alios, in sermonibus, gestibus, &c.

Peccata pugnantia cum Veritate sunt omnia MENDACIA, id est, omnes opiniones, sermones, & gestus non congruentes cum rebus ipsis,

ipsis, & nocentes vel ipsi mendaci, vel alij, &
 tota sophistica, quae falsas opiniones & malas
 causas fucosis prae-textibus tuetur.

I. Hereses, & studium discendi, docendi, aut
 defendendi falsas opiniones, vel inutiles & non
 necessarias subtilitates in omnibus doctrinis.

II. Calumniæ forenses omnes, in accusatio-
 nibus, testimonijs, sententijs iudicum.

III. Perfidia in non seruandis promissis, &
 foederibus, ac amicitijs: periuria, & fraudes in
 contractibus.

IIII. Perfidia & ironie in dandis consilijs.

V. Obrectatio, Maledicentia, Vanitas, las-
cantia.

VI. Omnis hypocrisis seu simulatio in mori-
 bus & gestibus.

II. SIMPLICITAS est perspicua &
 aperta veritas, sine involucris & amba-
 gibus: seu est vera, recta, & explicata, in
 artibus & in communi vita, propriè &
 perspicuè dicere & facere.

Extrema sunt, Duplicitas, Fuci, Ambages
in doctrina & moribus: Et simulatione simplis-
citatis alteri insidiari & nocere.

III. CONSTANTIA & Gravitas est

Perseuerantia in veritate & Iusticia : & gubernatio omnium actionum & gestuum, cum norma recte rationis congruens.

Extrema sunt Leuitas & Morositas.

III. **MODESTIA** est virtus, quae frenat nos, ne in opinione de nobis, aut sermone plus nobis tribuamus, quam nostrae imbecillitati conuenit, nec in actibus onibus supra nostras vires nos effera-
mus, aut extra vocationem aliquid suscipiamus, nec despiciamus alios: sed in timore Dei & fide diligenter faciamus officia vocationis, & in gestibus non discedamus à naturae, personarum ac locorum ordine.

Extrema sunt, ARROGANTIA, quae in opinione plus sibi tribuit quam adest. INCONTINENTIA, quae verbis immodicè & falso de se praedicat. AMBITIO, quae tentatis actionibus non necessarijs aut iniustis extra vocationem, alijs antecellere querit: & nimia Modestia seu Stupor: praeterea Inciuilitas morum, Scurrilitas in gestu & vestitu, Obscenitas, & Impudentia.

V. **APPETITIO** verae Glorïae est virtus,

virtus, quæ opus suum probans, seu consilia & actiones vitæ omnes ad normam voluntatis diuinæ gubernans, & vocationis officia diuinitus mandata fideliter & sedulò faciens, studet consequi approbationem Dei & propriæ conscientiae rectè iudicantis, & aliorum bonorum ac rectè iudicantium comprobationem.

Extrema sunt, Leuitas ac impudentia, & Ambitio.

VI. **DOCILITAS** est virtus, quæ flectit animos, ne arroganter de se sentiant, sed vt alios audiant, discant, & veris sententiis assentiantur.

Extrema sunt, Pertinacia & academica emxn seu Leuitas semper & omnia discens, & nunquam ad agnitionem veritatis perueniens.

VII. **TACITURNITAS** seu ratio-
netacere.

Extrema sunt, Garrulitas, Futilitas, & Dissimulatio eorum, qui tacent tunc quoq, cum mandatum Dei præcipit confessionem.

VIII. **ELOQVENTIA** est virtus,

quæ mentem & linguam regit, vt Deo grata & hominibus salutaria, perspicuè & ornatè dicat.

Extrema sunt, Omnes abusus facultatis loquendi.

IX. COMITAS seu AFFABILITAS est virtus inclinans nos, vt in loquendo, in audiendo, in respondendo & officiis præstâdis, in vultu & gestibus, quadam suauitate beneuolentiam nostram erga alios declaremus.

Extrema sunt, Leuitas & Morositas fastidiosè audiens alios, duriter respondens, & difficulter officia præstans, nec vllam suauitatis & beneuolentiæ significationem erga alium ostendens.

X. VRBANITAS est ornamentum veritatis, quæ iocose vel figuratè, vel falsè dictis, tempestiuè & honestè alii admonentur, aut leniuntur, aut etiam in loco irritantur.

Extrema sunt, Scurrilitas, quæ iocos obscenos & contumeliosos spargit, & gestu vel mordaci dicto petulanter reprehendit, & Stoliditas ac Insulsitas.

NONVM

NONVM

ET DECIMUM.

præceptum.

Non concupisces, &c.

In IX. & X. præcepto præcipitur Rectitudo omnium virium hominis congruens ad normam legis, vel conformitas cum Lege DEI, seu congruentia seu convenientia, seu similitudo totius naturæ humanæ, hoc est, mentis, voluntatis, cordis, omnium virium & membrorum externorum, quæ cum norma mentis diuinæ in Lege expressæ perfectè cōgruere debebant. In summa, Est iusticia originalis, seu imago Dei, ad quam homo conditus est.

Peccatum pugnans cum IX. & X. Præcepto, est CONCVPISCENTIA quæ est ἀραξία seu corruptio omnium virium hominis, videlicet, in mente cæcitas, caligo & dubitationes de Deo. In

H v

voluntate & corde auersio à Deo, & vacuitas timoris Dei, dilectionis, inuocationis, fidei; Item, prauæ inclinationes, inordinatæ appetitiones & flammæ viciorum affectum.

Qui sunt vsus Legis Diuinae?

- I. Legis noticia est testimonium, quòd verè sit Deus.
- II. Docet qualis sit Deus, videlicet iustus, verax, beneficus, castus, qualem Lex describit.
- III. Docet ad quid condita sit natura humana, videlicet vt Deum agnoscat & ei iuxta legem obediat.
- IIII. Ostendit peccatum, & est perpetuum iudicium Dei, accusans & damnans omnes homines, qui non confugiunt ad Christum Mediatorem.
- V. Est regula bonorum operum, in quibus renati suam obedientiam erga Deum exercere debent.

VI. Ea

VI. Est norma vitæ hominum etiam non renatorum, vt mores honesta disciplina regant.

Quid est disciplina?

DISCIPLINA est regere externos mores, vt cum lege Dei seu recta ratione congruant, & reprimere impetus affectuum viciosos, & vitare externa scelera, quæ Lex Dei prohibet.

Propter quas causas exigit Disciplina?
nam Deus etiam à non renatis?

Propter quinque causas.

1. Mandatum Dei. Rom. 13. Necessè est, obedire, non tantum propter iram, sed etiam propter conscientiam. Proinde quod bonum est facito, & habebis laudem ab eo.
2. Vt vitentur poenæ. Nam Regula iudicii

Iudicii Diuini in Ecclesia & apud Ethnicos certa & immota est: Atrocía scelera puniuntur à Deo atrocibus pœnis, vel immediatè, vel per Magistratus, Rom. 13. Non frustra gladium gerit, sed tibi ad vindictam, si malè egeris.

3. Vt societas ciuilis tranquilla & incolumis conseruetur.

4. Vt nostro exemplo alios ad honestatem morum & virtutem inuitemus.

5. Causa vsitatè allegatur ex Paulo, Galat. 3. Lex pædagogus noster fuit in Christum, vt ex fide iustificaremur. Vt enim boni prædagogi officia tria sunt.

*pædagogi
officia*

1. Docere. 2. coërcere disciplina, & mores regere. 3. Castigare delinquentem: Ita lex primùm docet nos de Deo, quòd sit, de officiis Deo debitis, de ira DEI, peccato, iusticia, iudicio. &c. Deinde custodit & concludit nos tanquam carcere, non modo frenos & vincula iniiciens viciosis cupiditatibus & externis membris, ne pro libidine contra voluntatem DEI ruant, sed etiam accusans, perterres faciens, & damnans nos propter peccatum,

tum, atq; in his terroribus & angustiis
 impellens & cogens nos confugere ad
 Filium Dei Redemptorē & Medicum,
 qui nos ex carcere legis, peccati & mor-
 tis, quo conclusi tenebamur, liberauit.
 Hæc propria & genuina dicti Paulini
 sententia est, cum qua etiā vsitata ac
 commodatio non pugnat, congruens
 cum dicto: Nec scortatores, nec Idolo-
 latre, nec Adulteri (nec ulli in violatione
 externæ disciplinæ pertinaciter perse-
 uerantes) regnum Dei possidebunt.

In Renatis verò disciplina seu guber-
 natio morum iuxta legem Dei, quæ fit
 præluce in corde vera agnitione Chris-
 ti & fide, est cultus Dei & pars nouæ o-
 bedientiæ: & quidem à Spiritu sancto
 iuuatur & purior redditur, & præsentis
 bus ac æternis præmiis compensatur.

*disciplina
in Renatis*

*Quæ sunt Impedimenta Di-
 sciplinæ?*

Triā præcipua.

Primum, Naturalis infirmitas seu cas-
 ligo,

ligo, & cæcitas mētis : procliuſitas volun-
tatis præcipitantis in motus Deo displi-
centes, & incendia prauorum affectuū.
II. Externæ illecebræ, praua ſodalitia,
exempla multitudinis vicioſa, variæ &
multiplices delictorum occaſiones.
III. Impulſiones Diabolorum.

DE PROMIS- SIONIBVS ET COM- MINATIONIBVS AD- ditis Decalogo.

*In ſingulis Decalogi præceptis prodeſt has
quinque quæſtiones ordine conſiderari. 1. Quæ
virtutes flagitentur. 2. Quomodo fieri poſſint.
3. Quæ peccata prohibeantur. 4. Promiſſiones
additæ virtutibus. 5. Comminationes pœnarū,
quæ certiffimè peccata comitantur.*

*Eſi autem non ſunt additæ ſingulis Præ-
ceptis promiſſiones & comminationes in ipſo
Decalogo, tamen ſumma comprehenſa eſt in
bac concione addita primo Præcepto: Ego ſum
Dominus*

Dominus Deus tuus, fortis Zelotes, visitans iniquitatem patrum in filios, in tertiâ & quartam generationem eorum, qui oderunt me, & faciens misericordiam in millia his, qui diligunt me, & custodiunt Præcepta mea. Item Levit. 18. Qui fecerit hæc, viuet in eis. Rom. 10. Gal. 3. & Deut. 27. Maledictus omnis, qui non permanferit in omnibus, quæ scripta sunt in libro Legis.

His addantur promissiones premiorum & comminationes pœnarum, de virtutibus & vicijs singulorum præceptorum tradite, quarum pleraq; in Prouerbijs Salomonis & Syracide collectæ sunt, & passim in Prophetarum concionibus de bonorum operum præmijs, & peccatorum pœnis repetuntur.

Ut autem rectè intelligantur Promissiones & Comminationes, prodest has sex commensationes in cōspectu habere, quas nunc breuissimè recitabo.

PRIMO: Cùm Deus sit verax, certissimum est comminationes ipsius non inania terriculamenta esse, nec promissiones inanem sonitum esse, & ideo propositas, ut quoquo modo stultos demulceant. Firmissimè igitur statuamus,

*firma pœnit
sed non est
comminationis.*

mus,

mus, etiam si sæpè euentus nobis non videntur respondere, tamen omnes diuinas promissiones & comminationes, in ea forma & sententia, qua Deus eas tradidit & interpretatus est, veras, certas, ratas, firmas & immotas esse.

Distinctionis promissionum
Evangelicæ
SECUNDO : Accuratissimis limitibus discernenda sunt genera promissionum. Promissio Euangelij propria, remissionem peccatorum, imputationem iusticiæ, Spiritum sanctum & vitam æternam omnibus credentibus GRATIS propter Christum promittit, non propter vllum nostrum meritum vel obedientiam.

legales,
Promissiones verò legales nequaquam gratis offerunt remissionem peccatorum & vitam æternam, & alia præmia spiritualia ac corporalia: sed annexam habent conditionem perfectæ obedientiæ, tanquàm causam & meritum, propter quod bona promissa sint exhibenda, ut dicitur: Qui fecerit hæc viuet. Item, Sum misericors his, qui diligunt me, & custodiunt præcepta mea.

quæ ratione promissiones
TERTIO: Cum autem nemo præstet perfectam obedientiam, quam Lex flagitat, quærun anxie mentes, quomodo amplissima promissiones

missiones præmiorum singulis virtutibus additæ, nobis ratæ fiant, & quomodo pænæ vitari possint. Ad hanc questionem respondet Paulus 2. Corinth. 1. Omnes promissiones Dei in Christo sunt Amen, id est, ratæ ac firmæ, hoc est, verè & certò dantur propter Christum. Item Rom. 3. Legem stabilimus per fidem. Nam fide confugientibus ad Christum datur Spiritus sanctus, qui inchoat obedientiam cōgruentem cum Legē Dei, quæ præmijs spiritualibus & corporalibus in hac vita & æterna ornatur, uti. Timoth. 4. dicitur: Pietas habet promissiones præsentis & futuræ vitæ. Item Matth. 5. Merces vestra est copiosa in cælis.

promissiones
in Christo ratæ

Dantur autem præmia, in promissionibus oblata, eo ordine & modo, quem Christus in Evangelio præscribit. Marc. 10.³⁴ Recipient centuplum in hac vita, sed cum tribulatione, & post hanc vitam, vitam æternam, hoc est, præcipua præmia & præcipuæ pænæ differuntur in vitam æternam.

quo ordine
proportione
& promissiones,

QUARTO: Discernendæ sunt promissiones in Evangelio traditæ.

Exhibere promissum
diffinitivum.

Prima: summa, & maximè necessaria est

114. DE PROMISSIONE. ET
PROMISSIO GRATIÆ & reconcilia-
tionis ac vitæ æternæ, seu bonorū spiritualium
& æternorum, quæ Deus propter Christum
certò & nominatim & sine ulla conditione &
exceptione promissit se daturum esse. Hæc præ-
cipua Euangelij promissio semper rata & fir-
ma est credenti, etiam omnibus bonis corpora-
libus amissis. Ideoq; firmissima fide retinenda
est, vt Iob. 13. dicitur: Etiam si occiderit me,
sperabo in eum. Item, Ideo ex fide gratis, vt
firma sit promissio. *psal 89 v. 23 confitebor nomini tuo*

*rem corpora-
liū promissi
ones,*

Alie sunt promissiones Rerum corporaliū
necessariarum, ad huius vitæ mortalis con-
seruationem, vt vitæ, bonæ valetudinis, cibi,
potus, defensionis, liberationis ex morbis, car-
cere, exilio, bello, peste, fecunditatis agrorum
& similium: quæ panis quotidiani appellatione
continentur. *an à Deo facta* Has quoq; tradidit Deus propter
sex causas.

1. Vt agnoscamus Deum auctorem & con-
seruatorem esse etiam huius vitæ corporalis,
nec casu spargi bona corporalia, nec nostra
tantum diligentia acquiri: sed verè à Deo dari.
2. Et Ecclesia in hac vitæ conseruetur.
3. Vt Fides & Inuocatio, in petitione, &
expecta-

expectatione corporaliū bonorum exerceatur.

4. *Ut commonefaciant nos de Christo & promissione bonorum spiritualium.*

5. *Ut gratitudinem nostram Deo quotidie in usu bonorum corporaliū declaremus.*

6. *Ut bona corporalia sint adminicula nostrae vocationis, & instrumenta beneficentiae & aliarum virtutum.*

QVINTO: *Haec quoque promissiones bonorum, corporaliū verae & ratae sunt, sicut sonant, & certe exhibentur bona, sicut promissa sunt, videlicet additis his quatuor exceptionibus.*

*exceptiones corporaliū
p. miss. add. 22*

I. *Ne modus aut tempus exhibendi bona & liberationes corporales, Deo à nobis praescribatur: sed simpliciter ipsius sapientiae & voluntati paternae relinquatur. Ideoque parata sit ad obedientiam voluntas nostra, si diutius nos exercere Deus velit, & liberationem certo consilio differat.*

modus & tempus exhibendi

II. *Cum promittuntur bona bonis & obedientibus, non impeditur Deus his promissionibus, quominus impios & sceleratos seuerè puniat.*

III. *Cum in pijs etiam & obedientibus seu*

vera Ecclesia multa sordes peccatorum reliqua sint: certo consilio etiam Deus pios & sanctos ærumnis & cruce vult exerceri, propter duodecim causas, quæ in loco de Ecclesia recitabuntur.

*voc. rapit
in p. m. f. no.*
IIII. Non sunt rapiendæ promissiones corporales nostris consilijs sine vocatione diuina, ut filij Ephraim (1. Par. 7.) inuadentes terram promissam sine vocatione interficiuntur. Abraham verò, etsi promissa ipsi erat terra, tamen nunquam eam occupauit. Dauid, etsi promissum ipsi erat Regnū, tamen non rapuit Regnū, donec vixit Saul, sed vocationem expectauit.

*cur gemitus
sancti et
prophetæ*
SEXTO: Comminationes & pænæ, quæ immutabili ordine peccata comitantur, sanctis et sunt à Deo propter sex causas, quæ sunt:

I. Iusticia Dei, cuius norma æterna & immota est punire & destruere ac delere sceleratos.

II. Ut in pænis conspiciamus discrimen virtutis & viciorum, & agnoscamus Deum bonum, iustum, & virtutis amantem esse.

III. Ut hæc breues pænæ corporales sint commonefactiones de æternis pænis.

IIII. Ut pænæ nos impellant ad penitentiā, ad vitanda peccata & emendationem vitæ.

V. Ut

DE PECCATO. 117

V. *Ut tranquillitas publica conseruetur.*

VI. *Ut exemplis horribilium pœnarum des-
territi alij vitent delicta, quibus pœna attra-
huntur.*

Omnibus autem comminationibus pœna-
rum addit *Deus* conditionem pœnitentie, qua
semper vel liberatio vel mitigatio calamita-
tum impetratur, ut Ieremie 18. dicitur: Si pœ-
nitentiam egerit gens illa à malicia sua, con-
tra quam loquor: agam & ego pœnitentiam
super malo, quod cogitavi, ut facerem ei.

*grauant
pœnis addita.*

QVARTVS
LOCVS.

DE PECCATO.

Quid est Peccatum?

PECCATVM est quicquid non con-
gruit cum norma Legis diuinæ. 1. Ioh. 3.
et à pœniā ēst in aīquīā, vel, ut in Locis des-
finitur:

PECCATVM est defectus, vel inclina-

I iii

tio, vel actio pugnans cum lege Dei,
promerens iram Dei, & æternas poenas,
nisi fuerit facta remissio propter Filium
Mediatorem.

*Quæ est causa efficiens
Peccati?*

psal. 54

*voluntas dia
boli et ho
minis*

Totopectore amplectenda est sen
tentia, Deum non esse causam peccati,
nec approbare peccatum, nec impellere
ad peccandum, sed primi peccati causa
fuit libera voluntas Diaboli, & primo
rum Parentum, qui liberè & sua sponte
auerterunt se à Deo, & sapientiam, ius
ticiam & libertatem voluntatis in crea
tione ipsis insitam, sibi & toti posteritati
amiserunt.

*Externorum autem peccatorum
tres sunt cause.*

- I. Errores, seu cæcitas & caligo men
tis humanæ, quæ lapsum primorum Pa
rentum secuta est.
- II. Pravæ cupiditates in voluntate &
corde.

III. Inci

III. Incitatio Diaboli.

Materia in qua, est Mens, Voluntas, Cor, & potentia obtemperantes, & omnia membra externa.

Forma, est reatus, hoc est, obligatio personae ad iram Dei & aeternam damnationem.

Fines & effectus sunt.

- I. Ira Dei.
- II. Aeterna damnatio.
- III. Mors corporis.
- III. Omnes calamitates generis humani.
- V. Tyrannis Diaboli.
- VI. Concupiscentia, quae simul est peccatum, & poena peccati.

Quae sunt species Peccati?

PECCATVM ORIGINIS est defectus vel inclinatio pugnans cum lege Dei, nobiscum nascens & secuta lapsum Adæ, promerens iram Dei & aeternas poenas, nisi fuerit facta remissio propter Filium Dei Mediatorem.

PECCATVM ACTVALE est affectus vel actio externa pugnās cum lege Dei, promerens iram Dei, & poenas aeternas, nisi facta fuerit remissio.

Dic alteram Diuisionem Peccati.

VENIALE Peccatum est defectus, vel inclinatio, vel affectus, pugnās cum Lege Dei, in renato, cui retinenti fidem, & repugnanti prauis affectibus spiritu, reatus remittitur.

MORTALE Peccatū est in non renato quodcunq; peccatum: Sed in lapso, qui antea fuit renatus, est delictum contra conscientiam, propter quod homo amittit gratiam & Spiritum sanctum, & fit reus irae Dei, & aeternae poenae, nisi rursus ad Deum conuertatur.

PECCATVM CONTRA CONSCIEN-
TIAM est, quod fit à sciente & volente.

PECCATVM IN SPIRITVM SAN-
CTVM est, vel veritatem agnitam petu-
lanter & perseueranter oppugnare: vel
opera quae certò apparet Spiritu Dei fac-
ta esse

DE IUSTIFICATIONE. 121

sta esse, odio Pharisaico tribuere Beelzebub, & dicere Diaboli opera esse: *vel* desperare, hoc est, adimere Deo laudem misericordiae seu gratiae exuberantis supra peccatum. *et veritatis*

Sed nos, quantacumq; sint nostra peccata, sciamus mandatum Dei esse, vt credamus, Omnia peccata nobis remitti, & promissionem gratiae vniuersalem ac gratuitam esse, vt dicitur Matthei ii. Venite ad me omnes.

Roman. 5. Gratia exuberat supra peccatum.

Iohan. 3 Omnis qui credit in Filium, habet vitam aeternam.

QVINTVS
LOCVS.

DE REMISSIONE PECCATORUM
seu iusticia in Euangelio
promissa.

*Quomodo iustificatur Homo
coram Deo?*

I v

Sola fide in Filium Dei Iesum Christum, hoc est:

GRATIS, non propter vlla propria opera aut merita, sed tantum propter vnicum Mediatorem Iesum Christum, qui pro nobis victima & propiciator factus est, consequitur Homo remissionem peccatorum, & fit iustus, hoc est, Deo placens & acceptus, propter Christum iusticia imputata, & fit hæres vitæ æternæ, cum certò credit hæc bona sibi à Deo propter Filium donari.

*Quod est discrimen inter Iusticiam
Legis & Euangelij.*

Lex promittit remissionem peccatorum, iusticiam & vitam æternam, Sed simul flagitat perfectam obedientiam tanquam causam.

*Iusticia
legis* Ideò Iusticia Legis est vel perfecta omnium virium obedientia erga totam legem Dei, expers omnis peccati, qualis in nullo hominum, solo Christo excepto, extitit: Vel est qualiscumq; obedientia externorum membrorum, præstans
externa

DE IUSTIFICATIONE. 123

externa opera, quæ lex Dei flagitat, & nunquam satisfacit legi Dei.

Euangelium verò GRATIS promittit remissionem peccatorum, iusticiam & vitam æternam, non propter nostram obedientiam erga Legem, sed propter solum Filium Dei Dominum nostrum Iesum Christum, quem sola fide amplectimur.

Quid igitur est Iusticia Euangelij, seu Iusticia Christiana, seu Iustificatio hominis coram Deo?

IUSTICIA Christiana est remissio peccatorum & imputatio iusticiæ Christi, & acceptatio ad vitam æternam gratuita, non propter vllas virtutes aut opera, sed propter solum Christum Mediatorem donata & sola fide apprehensa.

Quid est GRATIA Dei?

GRATIA est misericordia Dei gratuita,

124. DE IUSTIFICATIONE.

tuita, propter Filium Mediatorem promissa, seu gratuita promissio peccatorum propter Christum mediatorem.

Quid est Fides iustificans?

FIDES est notitia personæ ac beneficiorum Christi, ac totius doctrinæ à Deo traditæ; & assensus, quo amplectimur totam doctrinam, & in hac promissionem gratuitæ reconciliationis seu imputationis iusticiæ propter Christum donandæ: & fiducia in Christo Mediatore iuxta promissionem acquiescens, & certò statuens sibi peccata remitti, se Deo placere, se recipi & exaudiri, propter solum Christum GRATIS, non propter propriam dignitatem.

*Quomodo intelligenda est hæc
Propositio, Sola Fide
sumus iusti?*

Correlatiuè intelligenda est, videlicet,
quòd propter solum Filium Dei, Domi-
num

num nostrum Iesum Christum, accipiamus remissionem peccatorum, iusticiam, & vitam æternam GRATIS, non propter nostra merita.

Ideo autem hac forma verborum (Fide iustificamur) vititur scriptura, ut vtrumq; doceat.

I. Quæ sit causa seu meritum Iustificationis, seu quæ sint beneficia Christi, videlicet, quod per & propter solum Christum donetur nobis remissio peccatorum, iusticia & vita æterna.

fide iustificamur

II. Deinde quomodo nobis applicari & ad nos transferri debeant, videlicet Sola Fide amplectente promissionem & in Christo acquiescente.

per fide in christum datur iustificatio, non opere, ut in nobis ulla dignitas ingratum, aut recipiatur.
et per fide ad gloriam per charitatem operatur.

Quid excludunt hæ particule, Sola Fide, Gratis, Sine Lege, Sine operibus Legis?

Non excludunt meritum Christi, nec nostram pœnitentiam, nec reliqua opera aut virtutes, ne adsint aut sequantur. *sed*
Sed adimunt cæteris virtutibus seu operibus,

ribus, meritum seu causam remissionis peccatorum, seu iustificationis, & transferunt causam in solum Christum Mediatorem fide apprehensum.

Propter quas causas necesse est retineri particulas Exclusivas, Gratis, Sola fide, sine operibus Legis?

Propter quinque causas.

I. Quia non est aliud medium, quo promissionem Gratiae & Christum agnoscere & apprehendere possumus, nisi Sola Fides.

II. Ut Christo debitus & proprius honor tribuatur, videlicet, Quod ipsius obedientia sola sit meritum remissionis peccatorum, iusticiae, & vitae aeternae nobis donandae, & quod nostra opera non sint meritum, propter quod recipiamur.

III. Ut conscientiae habeant certam & firmam consolationem, nititur promissio

*in agnitione peccatorum, & in
ira Dei ac inferni tormentis*

sio

sio gratiæ solo filio Dei, & non nostris
meritis. Ideo dicitur: Sola Fide, vt cor
certò statuatur, Deum nobis propiciū es
se propter Christum. Hanc causam Pau
lus Rom. 4. recitat: Ideo ex fide GRAS
TIS, vt sit firma promissio. *credenti nichil.*

III. Vt illustrius sit discrimen Legis
& Euangelii.

V. Vt vera Inuocatio præstari possit,
quam necesse est niti solo Mediatore Fi
lio Dei, non nostris virtutibus.

*Iustificatnè sola Fides tantum ratione
principij, vt loquuntur: Deinde verò post pri
mam conuersionem seu iustificationem, statu
endum est nos partim fide, partim propter no
stra opera: seu propter Fidem, Spem
& Charitatem iustos esse, &
Deo placere?*

*In principio, medio, & fine semper statuen
dum est, Nos propter solum Christum Me
diatorem fide iustos esse & Deo placere, & hæ
redes esse vitæ æternæ, non propter vlla nos
stra opera aut virtutes, vt prolixè disputat
Paulus, Gal. 3.*

Item

Item Roman. 5. dicitur: Iustificati fide pacem habemus apud Deum, per Dominum nostrum Iesum Christum, per quem & accessum habemus, fide in gratiam hanc, in qua stamus. Id est, Deinceps quoque, certò placemus Deo illa ipsa acceptatione seu imputatione, qua propter Filium accepti sumus, etiam si nondum totam massam perfectè deposuimus.

Abacuc 2. Iustus fide sua vivit.

Nec potest fides niri duabus rebus, Christo & nostris operibus. Alioqui prorsus incerta fieret, nec ullam firmam consolationem adferret. Roman. 4. Quia semper manent etiam in
 psal. 32 v. 6. sanctis peccata in hac vita, pro quibus orant: Remitte nobis debita nostra: Ideo Christus est Sacerdos, in æternum pro nobis intercedens, & suam iusticiam nobis applicans, nec est in aliquo alio salus.

Roman. 5. Quantò magis iustificati saluabimur per eum gloriantes in Deo, per Dominum nostrum Iesum Christum, id est, confidentes propter Mediatorem, & ipsi hanc gloriam tribuentes, quòd propter eum, & per eum donemur vita eterna?

Roman.

DE IUSTIFICATIONE. 129

Roman. 6. Non estis sub lege, sed sub gratia, id est, quanquam manent reliquiae peccati, tamen Lex iam non condemnat vos, sed recepti estis in gratiam, & placetis Deo propter Mediatorem.

Iohan. 11. Ego vitam æternam do eis.

Rom. 8. Nulla nunc condemnatio est his, qui in Christo Iesu ambulant.

Rom. 4. Credenti imputatur fides sine operibus. Coloss. 2. In ipso consummati estis, quasi dicat, non in vestra mundicie.

Rom. 6. Donum Dei est vita æterna.

Quod est discrimen inter doctrinam
Euangelij in Articulo Iustificatio-
nis, & falsam Papistarum
doctrinam?

Tria sunt præcipua discrimina.

I. Papistæ docent hominem mereri remissionem peccatorum & esse iustum non propter solum Christum sola fide, sed etiam bonis operibus, seu propriis virtutibus congruentibus cum lege Dei,

K

Item operibus Monasticis, Missis, Ieiuniis.

II. Cùm nemo sciat an satis habeat bonorum operum, docet semper dubitandum esse, an habeamus remissionem peccatorum, & an simus in gratia.

III. Docent hominem in hac vita posse Legi Dei satisfacere, & hac Legis implementatione iustum esse, & vitam æternam mereri.

Econtra Euangelion docet.

I. Remissionem peccatorum donari gratis propter solum Christum Mediatorem, non propter nostra opera aut merita.

II. Non esse manendum in dubitatione, sed omnes, qui in delictis contra conscientiam, seu sine fide in Christum vivunt, debere certò statuere, se Deo displicere, & reos esse iræ Dei & æternarum

DE IUSTIFICATIONE. 131

rum pœnarum, nisi ad Deum conuertantur. E contra omnes, qui sentiunt pavores iræ Dei, & cupiunt conuertere ad Deum, & se emendare, debere certò statuere sibi remitti peccata, se in gratia esse, & Deo placere propter Christum Mediatorem, vt expressè dicitur in Symbolo;

Credo remissionem peccatorum.

III. Hominem non posse in hac vita Legi Dei satisfacere, vt Rom. 7. & 8. clare dicitur, Sed iusticiam & vitam æternam donari credentibus gratis propter Christum.

Quod est discrimen inter Iustificationem, Regenerationem & Renouationem.

IUSTIFICATIO est remissio peccatorum, seu absolutio à peccato & æterna morte, & reconciliatio cum Deo, qua persona coram Deo iusta seu Deo placens & accepta & vitæ æternæ hæres est, propter Christum Mediatorem.

K ii

132 DE IUSTIFICATIONE.

Regeneratio

REGENERATIO est actio Spiritus sancti, qua per verbum DEI viuentis & Baptismum, ex filio iræ & mortis, immensa bonitate & potentia diuina, creat filium Dei & heredem vitæ æternæ.

Renovatio

RENOVATIO est actio Spiritus sancti, qua in iustificato habitans, veterem hominem seu peccatum in mente, caliginē & dubitationes de Deo in voluntate, vacuitatem timoris & amoris Dei & omnes prauas inclinationes in corde, incendia, seu furias affectuum viciosorum expurgare & abolere incipit, & nouum hominem seu Dei imaginem, per peccatum amissam, restituit & renouat, accendens in mente lucem veræ noticiæ Dei, in voluntate & corde nouam iusticiam, vitam & lætam obedientiam erga omnia mandata Dei, & relatam ad hunc finem, vt Deus celebretur.

Ex his Definitionibus apparet Regenerationem, etsi naturæ peccato mortuæ

tua

DE IUSTIFICATIONE. 133

tuæ viuificationem & renouationem
quoq; significat : tamen remissionē pec-
catorum simul complecti : & velut tot-
tum esse, continens duas partes, Iustifi-
cationem, & Renouationem naturæ per
Spiritum sanctum, quæ fons est Nouæ
obedientiæ & operum bonorum.

*Quomodo fit Regeneratio
Hominis?*

*Omnes homines carnali generatione na-
scuntur polluti peccato & filij iræ ac æternæ
damnationis. Vt igitur filij Dei, hoc est, Deo
placentes & hæredes vitæ æternæ fiant, necesse
est eos ex Deo renasci, seu per verbum & Spi-
ritum sanctum regenerari. Regenerantur au-
tem, cum propter Filium Dei remissionem pec-
catorum in Euangelio promissam fide accipi-
unt, & Deo reconciliati in locum filiorum &
hæredum Regni cælorum adoptantur, & do-
nantur Spiritu sancto, qui reliquias peccati
nobiscum nati paulatim expurgat, & nouam
lucem & iusticiam, ac vitam in cordibus cre-
dentium accendit.*

K iii

SEXTVS

LOCVS.

DE NOVA OBEDIENTIA SEV
Bonis operibus iustificatorum.

Quid est Nova Obedientia?

NOVA OBEDIENTIA est præ-
lucente vera agnitione Christi & fide,
vitare omnia delicta Deo displicentia,
& non solum externis actionibus, sed
etiam voluntatis & cordis affectibus ob-
bedire præceptis Dei. hoc fine, vt Deus
honore afficiatur. hoc est, vt testemur
hunc verè esse Deum, cui eam obedi-
entiam præstamus. <sup>consequencia est ipsa illa scilicet
vnde potest iudicari. & sic
promittitur pnia</sup>

Synonyma

Sunt autem ferè Synonyma vocabu-
la: Nova obedientia, Cultus Dei, Bona
opera, Virtus, Bonum propositum, Bo-
na conscientia, Sacrificium laudis, Iusti-
cia inhærens, Inchoata obedientia, Mor-
tificatio actionum carnis, &c.

BONA OPERA seu cultus Dei sunt
à Deo

à Deo mandatae actiones mentis, vo- *Bona opa*
luntatis, cordis & externorum mem-
brorum, excitatae per Spiritum sanctum
& factae in fide, hoc fine, vt Deo obedi-
entia & honos praestetur.

V I R T V S est obedientia erga De- *unitas*
um iuxta ipsius verbum.

B O N V M P R O P O S I T V M seu *propositum*
propositum est firmum decretum, seu con-
stans & perpetua voluntas non amplius
consulto & sponte peccandi, sed libere
& prompte Deo obediendi. *videtur enim ad
causam efficiendum
pluribus bonis operibus*

B O N A C O N S C I E N T I A est notitia legis *Bona conscientia*
Dei, & iudicium in mentibus nostris, quo
recte facta, hoc est, cum Lege Dei con-
gruentia, approbamus, & nos recte fe-
cisse, & propositum non delinquendi
consulto & sponte aduersus legem Dei,
habere scimus, quam scientiam ordine
diuinitus sancito sequitur tranquillitas
cordis, & spes auxilii & protectionis
diuinae. *essetque est bonum opus in se ipsum
et pro multis bonis operibus*

*sacrificium
laudis.*

SACRIFICIUM LAUDIS seu Eu-
charisticum, est opus à Deo mandatum,
quod fit in nobis prelucente fide in Chri-
stum, & refertur ad hunc finem, vt Deus
honore afficiatur, hoc est, vt testemur
hunc verè esse Deum, quem sic colimus,
nec est precium pro peccato, nec meretur
facienti, vel aliis remissionem peccato-
rum, sed est testificatio, quòd sit Deus,
& testimonium obedientiae, seu gratia-
rum actionis. Talia sacrificia sunt omnia
bona opera & afflictiones piorum. 1.
Pet. 2. Psalm. 49. Psalm. 50. Psalm. 106.
Psalm. 115. Roman. 12. Roman. 15.

*memoria dei pro
tas bona facit et
et per gratiam prius
pro bonis facit
in gratia sua
vita et tranquillitas
409.*

*Est ne noua obedientia in Re-
natis necessaria?*

Omnes fide propter Christum iusti-
ficati deinceps vitare peccata, & Nouam
obedientiam cum voluntate Dei con-
gruentem præstare debemus. Ideo enim
gratuita Dei misericordia nobis remitti-
tur peccatum, & per Baptismum in nos
bis

bis submergi & mortificari cœpit, & dos
 nati sumus Spiritu sancto, vt deinceps
 non amplius peccemus, sed in nouita-
 te vitæ, hoc est, noua luce & iusticia, & o-
 bedientia erga omnia mandata Dei, vi-
 uamus, Rom. 6. 7. *In 1. v. 7. cum nos ad
 inuicem iustorum no. illi. seruimus in sanctitate et iustia impia-
 litem ipe omnes dies illas iustas, q. vi. allegata est.*

Deinde ordo sapientiæ & iusticiæ di-
 uinæ æternus & immutabilis est, vt Ho-
 mines à Deo creati, & per Filium Dei re-
 dempti Deo obediant, & peccata cum
 voluntate Dei pugnantiā vitent. Rom. 8.
 Debites sumus, Ephes. 2. Ipsius opus
 sumus, conditi ad bona opera.

Tertiò, Mandata Dei seuerissima v-
 biq; repetuntur, Ioha. 8. Noli amplius *cap. 5. v. 14*
 peccare. Ioh. 15. Hoc est mandatum me-
 um, vt diligatis vos inuicem, Roman. 6.
 Non regnet peccatum in mortali cor-
 pore vestro, vt obediat is illi in concupis-
 centiis eis, Sed præbete membra vestra
 organa Iusticiæ Deo. Item, Liberati es-
 stis à peccato, & serui facti iusticiæ, Co-
 los. 3, Ephes. 4. 5. 6. 1. Timoth. 1. Milica

bonam militiam retinens fidem & bonam conscientiam 1. Theſſal. 4. Hæc eſt voluntas Dei, &c.

Plures cauſas poſtea in loco finium recitabimus.

*Quæ ſunt ſpecies bonorum operum,
ſeu partes Nouæ o-
bedientiæ?*

Species bonorum operum, ſeu cultum Dei, iuxta ſeriem præceptorum Decalogi, commodiſimè diſtribui poſſunt.

Vera agnitio Dei iuxta Euangelion, verus timor Dei, vera fiducia miſericordiæ promiſſæ propter Chriſtum Mediātorem, Dilectio Dei, Spes vitæ æternæ, Patientia, Humilitas, Inuocatio Dei facta in Spiritu & veritate.

Iuſticia vniuerſalis, obedientia erga leges & magiſtratus, Pietas erga parentes, Iuſticia particularis, Beneficentia, Miſericordia, Caſtitas, Veritas, Se-
dulitas

dulitas diligenter & fideliter faciēs suā
vocationis officia, &c. vt supra in loco de
Lege catalogum virtutum adiunctis de-
finitionibus recensuimus,

*Quod est discrimen inter virtutes seu
bona opera Ethnicorum &
Christianorum?*

Quatuor sunt discrimina.

Primum, Multæ sunt propriæ Chris-
tianorum virtutes Ethnicis ignotæ, vt
Fides Christiana, fiducia misericordiæ
seu Gratia Dei, propter Christum pro-
missæ, vera Inuocatio Dei nitens Filio
Mediatore, vera Dilectio Dei, Spes vi-
tæ æternæ & ceteræ in prima Decalogi
tabula expositæ : quarum ne quidem
mentionem faciunt Cicero in Officiis &
Aristoteles in Ethicis ex professo virtus-
tum doctrinam explicantes.

Deinde,

Deinde, causis efficientibus differunt. Nam virtutes renatorum non solis humanis seu liberi arbitrii viribus efficiuntur, vt Ethnicæ, sed à Spiritu Dei sancto per verbum accenduntur & consummantur.

Tertiò, causa formali. Bona opera Christiana sunt veri & serii motus cordis per Spiritum sanctum accensi quibus vera agnitio Christi & Fides, sine qua impossibile est Deo placere, præluceat. Bona opera seu virtutes Ethnicæ sunt tantum externi gestus seu gubernatio locomotiuæ, sine spiritali motu cordis & sine fide.

Quartò, causis finalibus. Nam Christiani bona opera faciunt & Deo obediunt, vt Dei gloriam illustrent. Ethnici & horum similes Pharisei & hypocritæ, ostentatione vel aucupio gloriæ popularis aut potentiæ, & metu infamiæ & poenarum, virtutis officia colunt.

*Qui sunt gradus bonorum operum,
seu cultuum Dei?*

Tres

Tres sunt gradus præcipui.

Primus & summus gradus, & velut anima & vita reliquorum bonorum operum, est verus timor Dei, & Fides in Christum, ac obedientia cordis interior, quam Deus in primo præcepto flagitat, quam vnico verè pietatis nomine vulgò appellare solemus.

Secundus, sunt externa honesta opera moralia, quæ in secunda Decalogi tabula præcipiuntur, seu officia iustitiæ & dilectionis erga proximum.

Tertius gradus sunt Ceremoniæ & sacrificia, quæ non placent DEO, nec sunt cultus Dei per sese, nisi præluceat verus Timor Dei & Fides ac obedientia moralis.

Quæ sunt causæ efficientes seu quomodo fieri possunt bona opera?

Tres causæ concurrunt.

- I. Filius Dei reconcilians Homines Deo,

Deo, & sibi capiti rursus adglutinans, & per verbum docens quæ opera Deus flagitet, & effundens in corda Spiritum viuificantem. Iohan 15. Sicut palmes nisi insitus fuerit viti, nullum fructum proferet: ita sine me nihil potestis facere.

II. Spiritus sanctus accendens in mente lucem veræ agnitionis Dei & veræ fidei, & cogitationem præceptorum diuinorum. Deinde impellens & adiuuans voluntatem, vt obtemperet præceptis diuinis, & iuxta ea regat actiones exteriorum membrorum.

Gal. 5. Fructus Spiritus sunt Fides, Dilectio, &c.

Rom. 8. Qui Spiritu Dei aguntur, hi sunt Filii Dei.

III. Mens & voluntas humana renata per Spiritum sanctum, nõ repugnans Spiritui sancto, & agnita sua imbecillitate petens à Deo auxilium & gubernationem.

tionem. Postremò, locomotiua voluntati obtemperans.

*Quæ est causa Formalis, seu, quo
modo placent Deo bona
opera?*

Opera fiunt bona & Deo placentia per fidem in Christum. Id his quatuor articulis declarandum est.

I. Persona quæ facit bona opera, statuat se iustam esse, & Deo placere gratis, propter Christum fide.

II. Agnoscat & deploret multiplicia peccata adhuc hærentia nobis, vt caliginem de Deo, dubitationes, prauas inclinationes, securitatem, superbiam, admissionem sui, &c. quæ impediunt, quò minus Legi Dei possimus satisfacere.

III. Erramen statuat Dei voluntatem æternam & immotam esse, vt ei in bonis operibus seruiamus, & nouam obedientiam

entiam cum ipsius lege congruentem inchoemus.

III. Sciât hanc inchoatam obedientiam placere Deo, non propter propriam dignitatem, sed propter Christum Mediatorem, vt 1. Pet. 2. dicitur: Offerrete hostias spirituales, acceptas Deo per Christum.

*Quæ sunt causæ finales: seu, Cur
facienda sunt bona
opera?*

Nequaquam eo fine facienda sunt bona opera, vt mereamur remissionem peccatorum, iusticiam & salutem æternam. Nam hæc bona propter solius Filii Dei meritum, credentibus gratis donantur.

Sed alij sunt veri Fines.

I. Gloria Dei. 1. Cor. 10. Omnia ad gloriam Dei facite, Matth. 5, Luceat lux vestra

vestra coram hominibus, vt videant vestra bona opera, & glorificetur Pater vester cœlestis.

II. Vt debitam obedientiam & honorem Deo præstemus. Nam ordo iusticiæ diuinæ immutabilis est, vt creatura rationalis Deo obtemperet, Rom. 8. Debitores sumus, &c.

III. Vt bona opera sint fructus iusticiæ & testimonia nostræ fidei & conuersionis ad Deum, 2. Pet. 1.

IIII. Vt proximo, officiis iusticiæ, dilectionis, beneficentiæ, misericordiæ, &c. seruiamus & prosumus. Tit. 3. Discant & nostri bonis operibus præesse ad necessarios vsus, ne sint infrugiferi.

V. Vt bonis nostris operibus impios ad veram pœnitentiam, Timorem Dei, Fidem, &c. inuitemus, 1. Pet. 3. Vt qui non obtemperant verbo, per eorum conuersationem sine verbo lucrificent.

VI. Ne amittamus gratiam Dei, Spi-

L

146 DE BONIS OPERIB.

ritum sanctum & hæreditatem Regni
cœlorum. Nam hæc bona per mala opera,
seu peccata contra conscientiam per-
duntur. 1. Cor. 6. Nec scortatores, nec
adulteri, &c. Regnum Dei possidebunt.
Rom. 8. Si secundum carnem vixeritis,
moriemini.

VII. Vt poenæ præsentis & æternæ
vitentur. Nam mala opera Deus regula-
riter etiam in hac vita punit. Iob. 9. Ve-
rebar omnia opera mea, sciens Domine,
quòd non parcis delinquenti.

VIII. Vt consequamur præmia spiri-
tualia & corporalìa, præsentia & æter-
na. 1. Tim. 4. Pietas promissiones habet
præsentis & æternæ vitæ.

SEPTI

SEPTIMVS

LOCVS.

DE SACRAMENTIS.

Quid est Sacramentum?

SACRAMENTVM est actio sacra,
à Deo instituta, constans verbo & adminis-
tratione elementi integri, & addita
promissioni, quæ est Euangelii propria,
vt promissionem gratiæ singulis appli-
cet, & Fidem in viuentibus, obsignet &
confirmet.

*Quot sunt Sacramenta No-
ui Testamenti?*
Duo.

Baptismus & Cœna Domini.

L ii

Quid est Baptismus?

BAPTISMVS est actio seu cerimonia à Deo instituta, cōtinens mersionem hominis in aquam, & integram pronuntiationem verborum: Ego Baptizo te in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti, quæ testatur baptizatum à Deo recipi, & donari Spiritu sancto, & acceptari ad hæreditatem vitæ æternæ.

*Quæ est sententia Verborum: Ego
baptizo te in nomine Patris
& Filij & Spiritus
sancti?*

Ego (inquit Minister) mergo siue abluo te aqua: Et inuoco super te verum Deum, qui est æternus Pater Domini nostri Iesu Christi, & Filius ipsi coæternus, & Spiritus sanctus: Et testificor te ab hoc vero Deo recipi, & tibi peccata remitti, propter Christum, qui abluit te hoc baptismo, vt significet tua peccata ipsius

ipsius sanguine abluta esse, & regenerat
ac sanctificat te Spiritu suo ad iusticiam
& vitam æternam. Quare tu vicissim
hunc vnum verum Deum Patrem, Filium,
& Spiritum sanctum agnosces, in-
uocabis & celebrabis, sicut te in suo ver-
bo agnosci & coli præcepit.

*Sunt né Infantes Bapti-
zandi?*

Sunt baptizandi: Quia ad ipsos per-
tinet promissio salutis, vt dicitur: Ta-
lium est regnum cœlorum. Non est au-
tem salus extra Ecclesiam, vt dicitur, Io-
han. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua
& Spiritu, non introibit in regnum Dei.
Ergo necesse est Infantes per Baptismum,
regenerari & inferi Ecclesiæ. Est autem
Christus efficax in Infantibus per Baptis-
mum, & operatur in eis fidem & alios
motus, pro ipsorum modo. Matth. 18.
Qui offenderit vnum ex paruulis istis,
qui in me credunt.

*et h. Baptis. in utero
matris pullet ad pat. tunc
L iii man. mat. d.*

DE COENA
DE COENA
Domini.

Quid est Cæna Domini?

COENA DOMINI est actio, à Filio Dei instituta & ordinata, in qua sumpto Pane & Vino, sumitur verum Corpus & verus Sanguis Domini nostri Iesu Christi, vt hoc pignore accipientes communefacti de promissione Euangelii propria, Fidem confirment & obstringent.

Ad quid instituta est Cæna Domini?

Primus & principalis finis est, Confirmatio fidei in conuersis. Nam Sacramenta seu signa visibilia ideò addita sunt promissioni remissionis peccatorum, iusticiæ & vitæ æternæ, vt nos communefaciant de promissione, & sint testimonia seu sigilla promissionis, vt singuli promiss

promissionem sibi applicent per Fidem
in vero usu Sacramenti.

II. Κοινωνία & unio cum Christo ar-
ctissima.

III. Gratiarum actio pro omnibus be-
neficiis Christi.

IIII. Est symbolum seu nota confessio-
nis & doctrinae.

V. Est neruus publici ministerii.

VI. Commonefacit de mutua dile-
ctione.

*Qui sunt præcipui abusus Cœnæ
Domini apud Pa-
pistas?*

Primum: Papistæ mutilant Sacra-
mentum, & alteram speciem Laicis adis-
munt, contra expressa verba institutio-
nis Christi.

Secundò: Fingunt se ipso opere con-
sequi remissionem peccatorum, seu, vt
iporum verbis loquamur: Sacramenta
nouæ legis conferre gratiam non ponen-
tibus obicem.

Tertiò: Mutant Sacramenta in alios
 vsus diuerfos ab institutione, vt ad cir-
 cumgestionem & adorationem, cum
 tamen nulla res extra vsum à Deo ordi-
 natum, sit Sacramentum.

Quartò: Transformant Cœnam Do-
 mini in sacrificium, quo fingunt se mere-
 ri remissionem peccatorum sibi & aliis
 ex opere operato. Contrà firmissimè
 statuendum est, Christum vno sacrificio
 in ara crucis factò, meruisse toti Ecclesie
 remissionem peccatorum, quæ sola fide
 accipitur.

Quintò: Transferunt Cœnam Do-
 mini ad mortuos ex Purgatorio libe-
 randos.

Sextò: Aliqui nunc disputant, Missam
 esse applicationē sacrificii Christi, quam
 tamen sciendum est, fieri propria fide,
 non propter opus alienum.

Ex his erroribus discrimen inter Mis-
 sam Papisticam & nostrarum Ecclesiarum
 facile intelligi potest,

Quid

Quid est Sacrificium?

SACRIFICIUM in genere est Ceremonia vel opus nostrum, quo Deo tribuimus honorem proprium Diuinitatis: seu, quo testamur hunc verè esse Deum, quem sic colimus.

Quæ sunt species Sacrificiorum?

Alia sunt Typica seu imagines: Alia sunt non Vmbrae, sed res, & hæc sunt duplicia: Propiciatorium: Alia sunt EVCHARISTICA.

Quid est Propiciatorium Sacrificium?

PROPICIATORIUM SACRIFICIUM est opus, quod placat iram Dei aduersus peccatum, & reddit Deum propitium, & meretur aliis remissionem peccatorum, iusticiam & vitam æ-

154 DE SACRAMENTIS.

ternam. Tale est vnicum Sacrificium summi Sacerdotis Christi, videlicet vniuersa obedientia Christi, in tota vita, in omnibus actionibus, doloribus & morte.

Quid est Sacerdos?

SACERDOS in genere est Persona à Deo ordinata, vt doceat Euangelion, & oret pro aliis, habens promissionem, quòd exaudiatur, & offerat sacrificia, quæ Deus instituit.

Quid est Summus Sacerdos?

SUMMVS SACERDOS seu CHRISTVS est persona immediatè à Deo vocata, & vncta plenitudine Spiritus sancti, vt Euangelion proferat ex arcano sinu æterni Patris, & deprecetur pro nobis, habens promissionem, quòd certò exaudiatur, & offerat Sacrificium, videlicet seipsum, quo sacrificio meretur toti Ecclesiæ remissionem peccatorum, iusticiam & vitam æternam.

Quid

*Quid est EVCHARISTI-
CON Sacrificium?*

Definitio suprà in Loco de Bonis
Operibus recitata est,

OCTAVVS
LOCVS.

DE POENITENTIA.

Qui est repetitio, & applicatio, seu
praxis doctrinæ de Peccato, Lege, & i-
ra Dei aduersus peccatum: De Remis-
sione peccatorum propter Christum
gratis in Euangelio credentibus pro-
missa: & de Fructibus fidei, seu bonis
operibus.

Quid

Quid est Pœnitentia?

POENITENTIA seu CONVERSIO ad DEVM est dolor animi expauescentis agnitione iræ Dei aduersus sua peccata, & seriò desilentis admissa peccata: & fide confugere ad Misericordiam Dei propter Christum promissam, & certò statuere sibi propter Christum peccata verè remitti: & prælucente hac fide, deinceps non amplius contra conscientiam peccare, sed omnia vitæ consilia & actiones ita regere, vt cum voluntate & verbo Dei congruant.

*Quæ sunt partes Pœnitentiæ
seu Conuersionis ad
Deum?*

Tres sunt.

CONTRITIO, quæ est seriò expauescere conspectu iræ Dei aduersus peccata per legē agnita, & dolere quòd Deum offenderimus.

FIDES

DE POENITENTIA. 157

FIDES, agnoscens placatam esse iram Dei aduersus nostra peccata, propter Christum pro nobis passum, mortuum & resuscitatum, & certò statuens sibi remitti peccata, & se placere DEO propter Christum.

NOVA OBEDIENTIA, quæ est prælucente fide in Christum obedire Deo, iuxta omnia ipsius mandata, hoc fine, vt Deus honore afficiatur & celebratur.

Quæ causæ sunt, quibus ad pœnitentiam seriò agendam singuli exuscitari & impelli debent?

I. Mandatum DEI seuerissimum Matth. 3. 4. Agite pœnitentiam. Ioël. 2. Conuertimini ad me. Ezech. 20. 36. Displcebitis vobis.

2. Externa salus, agentibus pœnitentiam & Euangelio credentibus, promissa.

3. Iura

3. Iuramentum Dei: Viro ego, dicit Dominus, Nolo mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat.

4. Peccata multiplicia in mente, voluntate & corde etiam renatorū, & sanctorum hærentia, quibus assidua pœnitentia & mortificatione opus est, vt omnes sancti quotidie orant; Remitte nobis peccata nostra. Psal. 32.

5. Calamitates priuatæ & publicæ, Mors Horribilis, quæ totum genus humanum deuorat, & omnibus momentis impendet, Morbi, bella, incendia, fames, excidia urbium & gentium, &c. Quæ sunt assiduæ conciones de ingenti ira Dei aduersus Peccatum, & pœnitentia de peccatis serio agenda.

6. Mors Filii Dei, quæ omnium maxime illustre testimonium est horrendæ ire Dei aduersus peccatum, quæ nulla ratione alia placari potuit.

7. Aduentus Filii Dei ad Iudicium singulis horis expectandum.

8. *Æter*

8. Æterna damnatio omnibus non in hac vita in Deum conuersis, proposita, Luc. 13. Nisi pœnitentiam egeritis, omnes similiter peribitis. Rom. 2. Impœnitenti corde cumulas tibi ipsi iram in die iræ & manifestationis iusti iudicii Dei, &c.

Quæ sunt causæ Efficientes Contritionis, seu Pœnitentiæ de peccato, quæ toto tempore vitæ Fidelium, quotidie exercenda est?

Quatuor sunt præcipuæ.

I. LEX DEI docens, quid & quantum malum sit peccatum in nobis hærens, & denuncians horrendâ iram Dei, & æternas pœnas omnibus peccato pollutis, Rom. 3. *Peccatum non cognoui, nisi per legem.*

160 DE POENITENTIA.

legem. Gal. 3. Maledictus omnis, qui non permanet in omnibus, quæ scripta sunt in lege.

II. Spiritus sanctus per prædicationē Legis accendens in mente agnitionem peccati & iræ Dei, & incutiens voluntati & cordi ferios dolores, propter admissa peccata.

Iohan. 16. Spiritus sanctus arguet Mundum de peccato.

Item 31. Postquam conuertisti me Domine, egi pœnitentiam, confusus sum & erubui.

Thren. 5. Conuerte me Domine, & conuertar.

III. Omnes hominum calamitates, morbi, morbi, bella, &c. quæ sunt conciones pœnitentiæ. *Ose. 5. 6. In tribulatione sua mane consurgens ad me, & dicent: Venite reuertamur ad Dominum, Quia ipse inflixit nobis vulnus & sanabit nos.*

Thren. 3. Humiliauit nos Dominus & abiecit nos, vt reuertamur ad Dominum.

Aggei

Aggæi 2. percussi vos sterilitate & grandine, & non fuit in vobis, qui reuerteretur ad me.

III. Mens & voluntas hominis conuersa per Spiritum sanctum, considerans legem Dei & propriam immundiciem, & sentiens veros dolores de admissis peccatis, neq̃ ea repetens.

*Quod est discrimen inter pœnitentiam
seu contritionem Iudæ
& Petri?*

Contritio Iudæ, Cain & similitum, est Timor seruilis, videlicet pauor & fuga & fremitus aduersus Deum, sine fide ad Christum Mediátorem confugiente.

Contritio Petri, Dauidis Psal. 51. 38. 130. & omnium piorum toto vitæ tempore, est Timor filialis, coniunctus cum fide petente à Deo, & firma fiducia amplectente remissionem peccatorum propter Christum promissam.

Quid est Confessio?

CONFESSIO PECCATI est pars contritionis, qua coram Deo peccata nostra agnoscimus, & ex animo deploramus, & nos reos esse iræ Dei & æternæ damnationis propter peccatum confitemur, ac verè dolemus nos Deum offensusse, & petimus veniam ac remissionem peccatorum propter Christum.

Hæc confessio in omni conuersione ad Deum, & quotidiana Inuocatione necessaria est, Psal. 32. Dixi, confitebor adversus me iniusticiam meam Domino. Dan. 9. Peccauimus, impiè egimus, &c.

Psal. 51. Quia iniquitatem meam ego agnosco.

Quotuplex est Confessio Peccati?

Alia est publica, quæ fit vel à tota Ecclesia in publicis calamitatibus & periculis,

culis, vel in publico cœtu Ecclesiæ, à singulis, qui rei enormium delictorum, que aliis nota sunt, coram Presbytero, & tota Ecclesia, fatentur delicta, & veniam à Deo & Ecclesia petunt. Hi olim certis pœnis, vt pullati, nudis pedibus, ante fores templi vel alibi certis diebus constituti, &c. ante absolutionem castigari solebant, quas pœnas Græci ἐπιτιμίας, Latini satisfactiones nominarunt, non quod pro peccatis satisfacerent aut remissionem culpæ & pœnæ æternæ mererentur, sicut postea finxerunt, sed explorabantur lapsi, an seriò resipiscerent, & exemplum pœnæ delictorum aliis proponebatur, quo à similibus lapsibus deterrerentur.

Ab hoc veteri ritu, qui Absolutionem præcedebat, nomen satisfactionis, & enumeratio delictorum in confessione, orta est. Et hanc publicam pœnitentiam nominabant, de qua plerique Cas

nones veteres loquuntur, quos ad priuatam confessionem & satisfactionem post Absolutionem Monachi & inepti Iuris Canonici interpretes postea detorserunt.

Alia est confessio priuata seu arcana, vel coram solo Deo, quam paulò ante definiuimus, & sine qua peccatum non remittitur: vel coram Ministro Ecclesiæ aut Sacerdote: Quæ est aut specialis enumeratio singulorum peccatorum, nisi quam à Christo mandata: aut generalis confessio, qua coram DEO & Ministro Ecclesiæ expressa voce profitemur, nos esse peccatores, reos iræ DEI & æternæ damnationis, & dolere vero corde, quòd Deum offenderimus, & petere vocem absolutionis nobis à Ministro Christi annunciari.

Quid est Absolutio?

ABSOLVTIO est annuntiatio remissionis peccatorum, qua Minister Evangelii

DE ABSOLUTIONE. 165

gelii in nomine Christi, peccatorem agentem poenitentiam, & petentem veniam, à peccato, ira Dei & aeterna condemnatione in coelo solutum & liberum esse testatur.

Quid est Excommunicatio?

EXCOMMUNICATIO est denuntiatio iræ Dei & aeternæ damnationis, qua Minister Euangelii in nomine Christi peccatores, qui admoniti non confitentur delictum, nec veniam petunt, pronunciat reos esse iræ Dei ac aeternæ damnationis, eosq; ex societate Ecclesiæ excludit, & Satanæ tradit ad interitum carnis, vt spiritus saluus fiat. Matth. 18. 1. Cor. 5. 6. 1. Timot. 5.

Quid sunt Claves?

CLAVES REGNI COELORVM sunt potestas seu ministerium soluendi & ligandi, seu remittendi & retinendi pec-

cata, institutum à Christo & traditum Ecclesiae, quo Minister Ecclesiae per vocem Euangelii, remissionem peccatorum, donationem Spiritus sancti & vitae aeternae, multis & singulis agentibus poenitentiam & petentibus veniam, in nomine Christi annunciat, & securos ac contumaciter in peccatis perseverantes ligat & excommunicat.

Propter quas causas priuatam Absolutionem in Ecclesijs retineri prodest?

Propter multas grauiss. causas.

I. Ut sit testimonium articuli de gratuita remissione peccatorum, propter Christum donanda, quem Ethnici & Papistae, docentes pro peccatis satisfaciendum esse nostris operibus: & Nouatiani, negantes veniam lapsis post Baptismum, corrumpunt.

II. Ut rudiores petentes absolutionem, in eo colloquio cum Sacerdote de multis maximis rebus,

rebus, quarum consideratio in vera conuersione necessaria est, de suis peccatis, de lege Dei, de promissione gratiæ, de fide, de noua obedientia, &c. commonescant aut erudiantur & pœnitentiam veram exsuscitent & augeant.

III. Quia semper in Ecclesia vsitatum fuit, etsi recitatio singulorum omitteretur, tamen in genere, etiam ore fateri sua peccata, & se reum esse, & dolere, quod Deum & Ecclesiam offenderit, vt de auditoribus Iohannis & Nehemiæ & Daniel. 9. scriptum est.

IIII. Ne ignoti aut impij derisores, aut perseuerantes in manifestis delictis ad communionem admittantur, contra præceptum: Nolite sanctum dare canibus.

V. Propter disciplinam, ne polluti manifestis criminibus, sine præcedente confessione & reconciliatione cum Ecclesia offensa recipiantur.

VI. Vt testimonium suæ contritionis & fidei seu pœnitentiæ veræ, coram ministro Ecclesiæ, tanquam vices Christi gerente, singuli cum vera humilitate edant, vt Dauid coram Propheta Nathan inquit: Peccaui Domino.

M iiii

Contrà, Saul non vult fateri peccatum, sed honorari coram populo.

VII. Ut refutentur fanatici, negantes Hominem posse remittere peccata, cum Deus per ministerium hominum efficax sit, & Remissionem peccati, quæ fit per Ministros verbi, ratam & diuinam haberi velit, sicut dicit Matt. 9. Filius Dei dedit potestatem hominibus super terram remittendi peccata. Matth. 16. 18. Tibi dabo clauis Regni cælorum, Quæcunq; peccata solueris super terram, erunt soluta in cælo. Iohan. 20. Quorum remisieritis peccata, remittuntur eis.

VIII. Et principalis, Quia in priuata absolutione fit applicatio vniuersalis promissionis Gratiæ ad vnum quemlibet seorsim, ita, ut quilibet absolutus, certò statuere possit, & debeat, certò iam sibi ipsi peccata remissa esse à Christo, quia per Ministrum ipsi, non secus ac paralytico illi, absolutionem sua voce pronunciauerit, Matth. 9. Confide Fili, Remittuntur tibi peccata tua.

Quæ est altera pars conuersionis ad Deum?

FIDES

FIDES certò & indubitatè credens Absolutioni, seu voci Euangelii. Remissionem peccatorum propter Christum omnibus & singulis credentibus promittenti, siue in lectione aut concione Euangelii omnibus simul, siue per Ministrum Euangelii seorsim annuncietur,

Quid est Fides?

Definitiones Fidei & Nouæ obedientiæ, supra in locis de Remissione peccatorum & Bonis operibus recitata, hoc loco repetantur.

Qui sunt præcipui errores & corruptelæ doctrinæ de Pœnitentia?

Primum & præcipuè taxanda est horrenda securitas & impœnitentia maximæ partis hominum, quæ sine ullo dolore de peccatis, & sine ullo metu iræ & iudicii diuini omnibus peccatis frenos laxat, aut sua sanctitate & operibus secura confidit.

M v

2. Nouatiani negant lapsos posse Baptismū per penitentiam ad Deum conuertere, & veniam consequi posse, contra expressa testimonia, Luc. 15. Matth. 18. 1. Iohan. 2. Ioël. 2. Apo. 2. & exempla primorum parentum, Gen. 3. Aaronis. Exo. 32. Dauidis 2. Reg. 11. 12. Petri. Luc. 22. & Galat. 2. Incesti. 1. Cor. 5. 2. Cor. 2. 7.

3. Papiste docent contritionem mereri remissionem peccatorum: Quod toti doctrinæ de Christo: qui solus est agnus Dei, tollens peccata mundi, repugnat.

4. Docent contritionem oportere sufficiens esse: cum certum sit, nullos dolores ullius creaturæ, quantumuis magnos, pares esse ire Dei, nec posse compensare peccata.

5. Docent Enumerationem omnium delictorum, etiam arcanorum, & simul circumstantiarum omnium necessariam esse, nec remitti peccata non indicata in cōfessione: cum tamen nusquam in Euangelio præcepta sit omnium enumeratio, & prorsus impossibilis sit, sicut dicitur: Delicta quis intelligit? Ab oculis meis munda me.

6. Prorsus

6. Prorsus nihil dicunt de Fide (quæ est fiducia misericordie propter Christum promissæ) in doctrina pœnitentiæ: & pertinacissimè negant opus esse hac fide, quæ tibi ipsi certò credas remitti peccata propter Christum. Et quia nemo scit, an Contritio fuerit sufficiens, docent semper dubitandum esse, an remissa sint nobis peccata, & an simus in gratia Dei. Quæ dubitatio cum tota doctrina Euangelij pugnat, & Deum mendacij arguit.

7. Docent satisfaciendum esse pro peccatis operibus indebitis, seu non mandatis lege Dei: unde efficitur, homines proprijs operibus pro peccatis satisfacere, & posse implere legem Dei, imò plura & meliora posse facere, quàm lex Dei præcipit. At tota Euangelij doctrina confirmat unicam esse satisfactionem pro peccatis, Passionem & Mortem Filij Dei pro nobis crucifixi: Et de operibus non mandatis hanc vniuersalem Regulam tradit: Frustra colunt me mandatis hominum.

8. Docent potestate Clauium pœnam peccati æternam conuerti in temporalem Purgatorij,

rij, vel alias huius vitæ, quas nostris operibus redimi oporteat: cum culpam, & mortem æternam propter solum Christum nobis remitti, & pœnas temporales potestate clauium nec imponi, nec tolli, sed nostra pœnitentia mitigari sciamus.

9. Commentum de Purgatorio igne, in quo animæ post mortē crucientur, vel perpurgetur, vel meritis aliorum redimantur, partim ex Gorgia Platonis, partim ex apparitione spectrorum extructum, & superstitione ac quaestu confirmatum, planè Ethnicum est, & blasphemum contra Filium Dei, pugnans cum tota doctrina cælesti: Quæ nusquam huius ignis Purgatorii mentionem facit, sed contrà docet, omnes in vera fide Christi ex hac vita discedentes, rectâ in cælum migrare, ut ad Latronem dicitur: Hodie mecum eris in Paradiso. Item, Beati mortui, qui in Domino moriuntur.

10. Nundinas indulgentiarum, quæ initio satisfactionum Canoniarum relaxationes fuerunt, postea ad pœnarū Purgatorii & culpe remissionem etiam translatae sunt, tetras & impias imposturas, & nihil aliud, quam auaritiæ Romanæ aucupia esse, iam omnes norunt.

NONVS

NONVS
LOCVS.

DE ECCLESIA.

*Credo Ecclesiam sanctam Catho-
licam.*

Quid est Ecclesia?

ECCLESIA seu POPVLVS DEI
sunt homines rectè DEVM agnoscen-
tes & colentes, & hæredes vitæ æternæ
propter Christum, ECCLESIA SANCTA
CATHOLICA est communio sanctorum,
seu vniuersalis multitudo, omnium pio-
rum hominum, omnibus temporibus &
locis viventium, qui Euangelion Chri-
sti amplectuntur, & in Christum credũr,
ac propter eum Deo placent, & per Spi-
ritum sanctum reguntur & sanctifican-
tur ad vitam æternam.

*Huius veræ Ecclesie membra sunt tantum
pij &*

pij & sancti, non Hypocrite, aut Persecutores, qui nomen Ecclesie præ se ferunt.

Cum autem in hac vita semper admixti sint veræ Ecclesie aliqui non sancti, traditur visitatæ hæc Definitio visibilis Ecclesie in hac vita.

ECCLESIA VISIBILIS est cœtus hominum amplectentium Euangelium Christi, & rectè videntium Sacramentis: in quo cœtu semper aliqui sunt, qui verè credunt, & à Spiritu sancto reguntur, & hæredes sunt vite æternæ. Simul tamen in externa consuetudine admixti sunt multi Hypocrite, qui tamen veram Euangelij doctrinam non oppugnant, nec defendunt Idola, ut Matth. 22. Boni & mali ad convitiium nuptiale introducuntur, & Matth. 13. Boni & mali pisces in sagena Ecclesie concluduntur.

Huius visibilis Ecclesie VIVA MEMBRA sunt, in quibus Spiritus sanctus per Euangelium, veram agnitionem Dei, veram fidem, vitam, dilectionem, & cæteras virtutes accendit, quæ in alijs magis, in alijs minus excitatæ & ardentes sunt.

MORTVA MEMBRA seu Hypocri-

pocrite duplices sunt. Alij de doctrina cum pijs in externa professione consentiunt, nec defendunt externa Idola, & mores honeste regunt, Sed tamen non renati sunt per Spiritum sanctum, sunt sine vero timore Dei, & sine fide. Hi proprie dicuntur mortua membra,

Alij sunt palam impij, defendentes manifestos errores & Idola, & persecutores veræ Ecclesiæ & piorum. Hi etiam si titulo Ecclesiæ dominantur: tamen non sunt membra veræ Ecclesiæ, ut tempore nati Christi viua membra Ecclesiæ erant, Maria virgo, Zacharias, Elizabeth, Ioseph, Pastores, Simeon, Hanna: sed principes sacerdotum & Pharisei, nomen Ecclesiæ sibi arrogantes, & tamen Christum persequentes, non membra Ecclesiæ, sed ex patre Diabolo erant, Iohan. 8.

*Quot sunt notæ monstrantes
veram Ecclesiam?*

Duæ sunt notæ.

- I. Pura Euangelii doctrina de Christo,

sto. Iohan. 10. Oves meæ vocem meam audiunt. Vbiq; enim non est vera noticia Christi & Euangelii, ibi nulla electorū Ecclesia, seu nulli homines Deo placentes & salutis æternæ hæredes esse iudicentur, Iohan. 3. Qui non credit filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.

II. Legitimus vsus Sacramentorum, Marc. 16. Qui crediderit & Baptizatus fuerit, saluus erit, 1. Cor. 11. Hoc facite in mei memoriam,

Quomodo colligitur & regitur Ecclesia in his terris?

Per Ministerium Euangelii, seu verbum Dei auditum, lectum, cogitatum, &c. per quod Christus ipse efficax est, & Spiritu suo mentes & corda audientium ad Deum conuertit, & vera agnitione Dei ac fide illustrat, consolatur, regit & sanctificat ad vitam æternam.

Roman. 10. Omnis qui credit in Christum, saluus

saluus erit: Quomodo autem credent, de quò non audiuerunt? Quomodo audient sine prædicante? Proinde fides ex auditu verbi Dei existit, Psalmo 119. Verbum tuum viuificat me. Psal. 130. In verbo tuo speraui.

Act. 11. Loquetur tibi verba, per quæ saluaberis tu & domus tua.

Quid est Ministerium Euangelij?

MINISTERIUM Euangelij est officium à Deo institutum, prædicandi & confitendi in publico Ecclesiæ cœtu verbum Dei, Legem & Euangelion de Christo, & legitime administrandi Sacramenta, annunciandi remissionem peccatorum, seu absoluendi agentes pœnitentiam, & excommunicandi contumaces, & ordinandi Ecclesiæ ministros, per quod ministerium Deus verè efficax est, ad salutem omni credenti, Luc. 24. Matth. 10. 19. 28. Rom. 10. Eph. 4. 1. Tim. 5. 2. Tim. 2.

Quid est Ordinatio?

ORDINATIO Ministrorum in genes

N

re est Ritus, quo coram tota Ecclesia publicum testimonium datur certæ Personæ, quòd legitimè vocata & idonea sit ad docendum Euangelion, & administranda Sacramenta.

Quæ requiruntur ad legitimam vocationem?

Quatuor.

Inuocatio Dei, Matth. 9. Orate Dominum Messis: Electio personæ; Examen doctrinæ & morum electi; & Presbyterii approbatio.

Penes quem est Vis eligendi Ministros Ecclesiæ?

Penes Ecclesiam, in qua sunt primo loco Pastores; Deinde in populo Magistratus seu Patroni Ecclesiarum & Diaconi, quibus reliqua Ecclesia ius suum concessit.

Quod est discrimen inter Ministerium Evangelij, & potestatem Politicam?

Quatuor

Quatuor sunt præcipua discrimina.

Primum obiectis differunt. Magistratus Politicus est custos externæ disciplinæ, & corpora ac fortunas defendit, & punit externa scelera. Ministerium Evangelii versatur circa Animas, nec tantum regit externos mores, sed arguit & sanat corda.

Deinde effectibus seu beneficiis. Per ministerium Evangelii dat Deus æterna bona, Remissionem peccatorum, liberationem à morte, & iusticiam ac vitam æternam. Politica potestas externa tantum, & corporalìa bona, pacem, defensionem corporum, &c. impertit.

Tertiò, pœnis. Magistratus coërcet & punit inobedientes vi corporali seu gladio. Ministerium Evangelii solo verbo seu voce legis, & legitima excommunicatione arguit.

Quartò, Magistratus Politicus habet potestatem condendi novas leges non

pugnantes cum naturalibus, quas petulantè violare est peccatum. Minister Evangelii non habet potestatem condendi noua dogmata, aut nouos articulos fidei, & nouos Dei cultus: nec est peccatum violare traditiones Episcoporum extra casum scandalì.

*Quid est REGNUM CHRISTI
in his terris?*

Definitionem suprà in loco de DEO recitauimus, ex qua apparet, appellationem REGNI Christi copulare officium Sacerdotis ac Regis Christi & Ecclesiam. Significat autem in sacris literis, plerumq; Ecclesiam, seu cœtum hominum in Christum credentium, Christo Regi subditum, & obediens, ut cum dicimus, Regnum Christi in hac vita oppressum esse cruce & ærumnis: aliàs officia Christi Regis, & Beneficia omnia, quæ Ecclesiæ impertit, ut cum dicimus, Regnum Christi esse spirituale, hoc est, Beneficia, quæ Christus per Euangelion Ecclesiæ suæ impertit, non esse pecuniam, opes, potentiam, p. icem corporalem, sed spiritualia,
& ætera

& aeterna bona, Remissionem peccatorum, liberationem à peccato & morte, & lucem, sapientiam, iusticiam, vitam, & gloriam aeternam: aliàs modum collectionis & gubernationis Ecclesiae per verbum & Spiritum sanctum, non arma corporalia: aliàs Regem ipsum Christum & Deū: aliàs haec omnia coniunctim significat.

*Quod est discrimen inter Regnum
Christi & regna huius
Mundi?*

REGNUM mundanum seu Politicum, est gubernatio, in qua vnus Homo seu Rex supremum imperium tenens, ceteris legibus, Iudiciis, & armis corporalibus, multitudinem hominum ipsi subiectam, regit, & honestam ciuium Disciplinam, & singulorum corpora ac fortunas & pacem publicam defendit.

Esti autem differentias quatuor inter Ministerium Euangelij, per quod Regnum Christi in his terris administratur, & potestatem Politicam seu Regiam paulò antè recitauimus:

N . iii

tamen plures adiungi possunt. Primum enim inter personas Regum summa dissimilitudo est. Nam Rex Christus est verè & natura Deus: Reges mundani tantum sunt mortales & imbecilli homines.

II. Differunt modo gubernationis. Regnum Christi est spirituale, hoc est, non presidij & armis corporalibus, non gladijs & hastis, sed solo verbo Dei constituitur & gubernatur. Reges Politici legibus humanis, & armis ac exercitiis subditos regunt & defendunt.

III. Modo obedientiæ. Reges Politici externorum membrorum obedientiam solummodo flagitant, & externa scelera tantum puniunt. Rex Christus interiorem cordis iusticiam requirit.

IIII. Modo pœnarum. Reges mundani gladio: Ministri Christi solo verbo delicta puniunt.

V. Beneficia Regni Christi sunt spiritualia & æterna, videlicet Remissio peccatorum, liberatio à morte, iusticia & vita æterna. Reges Politici non hæc æterna, sed corporalia & momentanea bona, pacem Politicam, defensionem, opes, & similia suis subditis & amicis impertiunt.

VI. Sta-

VI. Stabilitate. Omnia mundi Regna, quantumvis potentia & ampla, intereunt & extinguitur, & redit in nihilum, quod fuit antè nihil. Christus verò Dominus regnat in monte Zion, ex hoc nunc & vsque in æternum. Cumq; Rex æternus sit, Ecclesiam quoque ipsi subditam non interire, sed in omni æternitate cum ipso viuere necesse est.

*Propter quas causas, ECCLESIA
CHRISTI, in his terris, Cru-
ci subiecta est?*

Omniùm calamitatum totius generis humani, Ecclesiæ & impiorum, causæ efficientes & impulsivæ communes,

*causæ efficientes
et impulsivæ
præ*

Quatuor sunt.

I. Peccatum commune totius generis humani, quod vult Deus aboleri, Ideo destruit naturam peccatricem morte & aliis calamitatibus.

peccatum

II. Errores mentis humanæ.

III. Præcupiditates.

N IIII

III. Tyrannis Diaboli impellentis Homines ad scelera, vt cumulet calamitates & poenas.

Fines autem præcipui duo sunt.

I. Vt agnoscant homines Deum esse sapientem & iustum, & veram ac horrendam esse iram Dei aduersus peccatum & iniusticiam.

II. Vt calamitatibus flectantur homines ad Timorem Dei, Modestiam & frenandas cupiditates, quibus ærumnæ accersuntur.

Sed causæ calamitatum Ecclesiæ peculiare Quatuordecim recensentur, quarum quatuor sunt impulsivæ.

*causæ
impulsivæ*

I. Lapsus primorū parentum, & peccatum inde in omnes deriuatum, Rom. 5. Per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatum Mors.

II. Immundities naturæ interior, vt
delicet

delicet dubitationes de Deo, securitas carnalis, admiratio sui, ^{amētia} omniū affectuum, &c. quam mundus negligit, hanc vult Deus ab Ecclesia agnosci, & emendari. Ierem. 46. Castigabo te in iudicio, ne tibi innocens videaris. *et 30. vii.*

III. Odium Diaboli rabiosius insidians Ecclesia, quam ceteris hominibus. Genes. 3. I. Pet. 5. Aduersarius vester Diabolus, tanquam Leo rugiens circummit, Iob 1.

III. Certa delicta sanctorum in Ecclesia, quæ certis poenis puniuntur, Mich. 7. Iram Domini portabo, quia peccaui ei, Psal. 89. Visitationo in virga iniquitates eorum.

Causæ FINALES decem.

I. Calamitates non ideo nobis imponit Deus, vt perdat nos, sed vt nobis beneficiat, Ezech. 33. Viuo ego: nolo mori peccatoris, sed vt conuertatur & viuat, Psalm. 118. Bonum est mihi Domine,

*psal. 30 v. 6
placuit tui
ira v. 17, in
ira illis
placuit tui
v. 17, qd m dicit
placuit, inquit lex tua*

N

placuit, inquit lex tua

quod afflixisti me. 1. Corint. 11. A Domino corripimur, ne cum hoc mundo damnemur : ἀπαλόμεθα αὐ, εἰ μὴ ἀπαλόμεθα. *qui amiserit vitam, recipiet eam*
et salvabitur, amittit nam malum

II. Ut explorentur, exercentur & confirmentur virtutes sanctorum, Timor Dei, Fides, Inuocatio, Patientia Confessio, &c. Quæ in rebus secundis fiunt languidiores, & paulatim prorsus extinguuntur : contrā autem crescunt, cum ærumnis exercentur sancti, 2. Par. 20. Cum ignoramus quid agendum sit, oculi nostri ad te Deus tolluntur, Esa. 26. Domine, in angustia quærimus te, cum nos corripis, clamamus anxie. 1. Petri. 1. Paulisper cōtristati variis tentationibus, ut probata Fides vestra preciosior auro per ignem probato inueniatur, in laudem & gloriam Dei. Esaia 28. Vexatio dat intellectum. Rom. 5. Tribulatio patientiam parit, patientia probationem.

III. Ut Ecclesia cognoscat iram Dei ad versus peccatum commune totius generis humani, & aduersus interiorem inimicitiam, quam mundus negligit.

III. Ut

psal 90
 per 30 v 11

IIII. Vt afflictiones sint testimonia immortalitatis piorum, Norma enim iusticiae Dei certa & immota est, vt pijs tandem benè sit, & malis male. *Malach. 3. v. 17. iohannis baptista moysi exa.*

V. Vt sint testimonia certitudinis doctrinae, & sint occasiones diligentius discendae doctrinae, Psal. 119. Bonum est mihi Domine, quod humiliasti me, vt discerem iustificationes tuas.

VI. Vt pii efficiantur similes imaginis Filii Dei, Rom. 8. 1. Pet. 4. Communicantes passionibus Christi gaudete, vt etiam in reuelatione gloriae eius gaudeamus exultantes, &c.

VII. Vt emendent peccata interiora, dubitationes, superbiam, securitatem, &c. & vt caueant futuros lapsus, Esai. 27. Hic est fructus afflictionis eius, vt auferatur peccatū eius. 1. Corinth. 4. Etsi exterior noster homo corrumpitur, tamen interior renouatur quotidie.

VIII. Vt appareat Ecclesiam obedire non

188 DE CONSOLATIONIB.

non propter aliqua corporum commoda, sed propter solam gloriam Dei.

IX. Ut præsentia & auxilium Christi in mirandis liberationibus illustrius conspiciatur, ut Daniel inter Leones inquit: Mecum est Dominus, qui non dereliquit diligentes se.

X. Ut consequamur amplissima præmia calamitosis promissa.

Matth. 5. Talium est regnum coelorum.

2. Corinth. 4. Momentanea leuitas afflictionis, æternum pondus gloriæ parit.

Quæ sunt præcipuæ & efficaces Consolationes opponendæ cruci & calamitatibus?

Ethnicæ seu Philosophicæ consolationes sunt septem.

I. Necessitas ferendi mala, quæ dolendo tolli non possunt; Feras non culpes,

DE CONSOLATIONIB. 199

pes, quod mutare non potes.

II. Virtus anteferenda dolori.

III. Bona conscientia : Est aliquid magnis crimen abesse malis.

III. Exempla.

V. Collatio euentuum.

VI. Causæ finales seu vtilitates.

VII. Incerta spes liberationis.

Omnium rerum vicissitudo est:

Nec fera tempestas toto tamen horret in anno:

Et tibi, crede mihi, tempora Veris erunt.

Christianæ autem consolationis duodecim fontes sunt, ex quibus sex priores, etsi titulo cum Philosophicis congruunt, tamen res maiores continent, & adduntur sex aliæ verè efficaces, & Philosophis ignotæ, sed in solo Evangelio patefactæ & Ecclesiæ propriæ.

I. Necessitas obediendi Deo, sub cuius

ius

ius manu potenti nos humiliari oportet
& nequaquam eius sapientiæ & iusticiæ
repugnare, 1. Pet. 5. Iob. 1. Dominus de-
dit, Dominus abstulit. Psal. 118. Casti-
gans castigauit me Dominus.

II. Dignitas Virtutis, & pietatis erga
Deum, ac cōfessionis anteferendæ omni-
bus rebus secundis aut aduersis. Mat. 10.
Qui diligit patrem aut matrem plus
quàm me, non est me dignus.

III. Bona conscientia, & vulneratę con-
scientię sanatio per fidem in Filium Dei,
1. Pet. 4. Nemo vestrum patiatur vt ho-
micida, fur, aut facinorosus, 1. Ioh. 2. Si
quis peccauerit, Aduocatum habemus
apud Deum Iesum Christum. Ita lapsis
agentibus pœnitentiam Deus commutat
pœnas in salutaria exercitia, Fidei, Pa-
tientię, Inuocationis, &c. quæ non signa
iræ, vt in Saule, sed paternæ castigatio-
nis, sicut in Dauide, sunt.

III. Exempla Filii Dei, Abelis, Apo-
stolorum; Martyrum & totius Ecclesiæ,
quam

DE CONSOLATIONE. 191

quam oportet similem fieri imaginis Filii Dei. *Rom. 8*

V. Collatio euentuum. Nam in rebus secundis omnes fiunt securiores & insolentiores.

VI. Causæ Finales decem prius recitatae sunt, quibus testimonia adiungantur.

VII. Agnitio bonæ voluntatis Dei certò promissæ propter Christum, seu beneuolentiæ Dei erga nos, Ebraeos 12. Prouerb. 3. Quem diligit Dominus, castigat, & flagellat omnem Filium, quem recipit.

VIII. Præsentia Dei in ærumnis, Psal. 91. Cum ipso sum in tribulatione. Esaia. 57. Habitabis cum contrito & humili Spiritu. Esaia 43. Meus es tu, cum transieris per aquas, tecum ero, & flumina non operient te, cum transieris per ignem, non consumeris.

IX. Pro-

IX. Promissio auxilii diuini corroborantis corda in ærumnis, vt perferre onus possint. Nahum. 1. Bonus Dominus, & confortans in tribulatione. 1. Cor. 10. Fidelis Deus, qui non finit nos tentari supra vires.

X. Promissio mitigationis calamitatum in hac vita, & certæ liberationis vel in hac vita, vel in æterna. Psalm. 84. Mitigasti omnem iram tuam, Psalm. 103. Sicut pater miseretur filiorum, &c. Psalm. 50. Inuoca me, & ego eripiam te. Psalm. 34. Multæ tribulationes iustorum, & ex omnibus liberabit eos Deus.

XI. Ad has promissiones cum accedit Fides statuens Deum nobis adesse & mitigare calamitates, inuocatio, obedientia, spes auxilii & liberationis, patientia, &c. hæc omnia coniuncta, sunt sacrificium Deo gratissimum. Psalm. 51. Sacrificium Deo Spiritus contribulatus.

XII. Postremus & præcipuus consolationis

*no pueris nos
hæc de malis
in d. m. n. p. s.
in p. p. p. p. p.
et p. p. p. p. p.
p. p. p. p. p. p.*

*Psalm. 3 v. 4
et v. 5
et v. 6
et v. 7
et v. 8
et v. 9
et v. 10*

*Psalm. 50
et v. 1
et v. 2
et v. 3
et v. 4
et v. 5
et v. 6
et v. 7
et v. 8
et v. 9
et v. 10*

lationis locus est Immortalitas Ecclesiæ,
Resurrectio corporum, & portus vitæ
æternæ, in quo Ecclesia liberata ex om-
nibus miseriis suauissimè acquiescet,
& diuina luce, sapientia, iusticia, gloria
& læticia à Deo complebitur. 2. Cor. 4.
Momentanea leuitas afflictionis æter-
num pondus gloriæ parit. Roman. 8.
Conglorificabimur, si tamen compas-
tiemur.

*id est in labore in hac q. p. bon. p. p.
na corporis in salute & h. in o. g.
p. p. in mala in nos inuadit
p. p. in mors, in a. d. h. in o. g.
nos separare in p. p.*

DECIMVS

LOCVS.

DE IMMORTALITATE EC-
clesiæ, Resurrectione corporum,
& Vita æterna.

Quid est Mors?

MORS corporis, est dissolutio Anis

O

mæ & corporis, seu amissio vitæ, & interitus ac dissipatio corporis, qua propter peccatū redit in nihilum, quod fuit antè nihil.

MORS Animæ SPIRITVALIS est Impietas seu peccatum nō remissum, propter quod Homo obnoxius est ira Dei & æternis pœnis. Iohan. 5. Mortui audient vocem Filii Dei & audientes uiuent, hoc est, Impi ad Deum conuertentur & noua iusticia ac vitæ donabuntur. Hanc primam ad Deum conuersionem, seu Fidem, qua credens in Christum, à peccato & ira DEI liberatur, nominat Iohannes Resurrectionem primam: Sicut & MORS prima, ipsi est Discessus animæ à corpore; Mors secunda, Æterna damnatio.

Quid est MORS PRIMA?

Est transitus Animæ, ab omni peccato & miseriis huius vitæ liberatæ, in æternam

nam vitam seu beatam consuetudinem
DEI & Ecclesiæ cœlestis.

*Quis est status Animarum post
hanc vitam?*

ANIMAE PIORVM ex hac vita
discedentium, non intereunt, nec somno
opprimuntur sempiterno, sed supersti-
tes, Dei conspectu & consuetudine, in
tranquilla pace & gaudio fruuntur, do-
nec completo numero saluandorum, re-
deant in domicilia corporum suorum, &
perfecta beatitudine & gloria vnâ cum
corporibus ornentur. Sap. 3. Iustorum
animæ in manu Dei sunt, & non tanger
illas tormentum mortis: visi sunt oculis
insipientium mori, at illi sunt in pace.

*Recita Testimonia de Immor-
talitate Animæ.*

Matth. 10. Animam non possunt oc-
cidere. Matth. 22. Ego sum Deus Abra-

196 DE IMMORTALITATE,
ham, & Deus Isaac, & Deus Iacob, Non
est Deus Deus mortuorum, sed viuens
tium Matth. 17. Christus colloquitur
cum Mose, qui annis 1500. antè, ex hac
vita discesserat.

Luc. 16. Lazarus & Diues mortui
viuunt,

Luc. 23. Hodiè mecum eris in Para-
diso.

Apoc. 6. 7. Vidi animas interfecto-
rum propter verbum Dei, &c. & sunt
coram throno Dei, & seruiunt ei die &
nocte.

DE RESUSCITATIO-
ne Mortuorum?

Qua DEVS extrema Mundi die,
verbo suo omnipotenti, omnium homi-
num mortuorum corpora in vitam res-
uocabit, & rursus animabus suis con-
iunger, vt vel pœnas scelerum æternas
cum

DE RESVRRECTIONE. 197
cum Diabolis sustineant, vel pietatis &
rectè factorum præmia in coëlis æterna
percipiant.

Testimonia.

Sedes materiæ seu præcipuum testi-
monium est Decimum quintum caput
prioris Epistolæ ad Corinthios.

Iob. 19. Scio quòd Redemptor meus
viuit, & quòd in nouissimo die, de terra
resurrecturus sum, & rursus circumdæ-
bor pelle mea, & in carne mea videbo
Deum, quem visurus sum ego ipse, &
non alius. Reposita est hæc spes in sinu
meo.

Esa. 26. Viuent mortui tui. Ezech.
37. Psalm. 17. Dan. 12.

1. Thes. 4. De his qui obdormierunt,
&c.

Iohan. 11. Resuscitatur Lazarus. Ego
sum resurrectio & vita.

O iii

Iohan. 5. Veniet hora, cum omnes, qui sunt in sepulchris, audient vocem Filii hominis, & prodibunt. alii in resurrectionem vitæ, alii in resurrectionem iudicii.

DE EXTREMO
Iudicio.

Certò secuturum est EXTREMUM IUDICIUM, in quo Filius Dei Dominus noster Iesus Christus, in forma naturæ humanæ à se assumptæ, omnes homines pios & impios, ex morte resuscitatos, ante tribunal suum adducet, & impios ac damnatos, vnà cum Diabolis, in æternum ignem abiiciet, pios verò & electos in regnum cœlorum, ante mundi conditionem ipsis paratum, transferet.

Matth. 25. Cum venerit Filius hominis in gloria sua, & omnes sancti Angeli cum eo, tunc sedebit super thronum gloriæ suæ & iudicabit, &c.

Act. 17.

DE MORTE ÆTERNA. 199

Act. 17. Deus constituit diem, in quo iudicabit mundum in iusticia.

Eccles. 12. Cuncta quæ fiunt, adducet Deus in iudicium, etiam occulta, siue bona siue mala.

De Morte Æterna.

MORS IMPIORVM ÆTERNA seu MORS secunda, erit horribilis paucior, anxietas & fuga, seu acerbissimi morsus & cruciatus cordis sentientis iram Dei, & supplicia corporum in ignibus viventium, inuisione sine combustione, dolore sine extractione.

Iohan. 1. Qui non credit Filio, non habebit vitam, sed ira Dei manet super eum.

Roman. 2. In reuelatione iusti iudicii Dei impiis ventura est indignatio & ira

& afflictio & angustia super omnem animam hominis facientis malum.

Marc. 9. Abiicientur in Gehennam, ubi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur.

Matth. 25. Ite maledicti in ignem æternum, &c.

De Vita Æterna.

Iohan. 3. Sic Deus dilexit mundum, vt Filium suū vnigenitum daret, vt omnis, qui credit in eum, non pereat sed habeat vitam æternam.

Iohan. 6. Hæc est voluntas D E I, vt omnis qui videt Filium, & credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.

Iohan. 17. Hæc est vita æterna, vt agnoscant te solum verū Deum, & quem misisti, Iesum Christum.

Quid

Quid est Vita æterna.

VITA ÆTERNA erit conspectus Dei, quo Ecclesia resuscitata ex morte, & prorsus ab omni peccato liberata, coram intuebitur essentiam & voluntatem totius Diuinitatis, æterni Patris, Filii & Spiritus sancti, & noua ac perpetua luce, sapientia, iusticia, vita & læticia æterna à Deo, qui erit omnia in omnibus, complebitur, & uis
cissim Deum celebrabit.

DEO GLORIA.

O v